

II RIIGIKOGU

3. istungjärk.

Protokoll nr. 69 (8).

1924 a.

II Riigikogu koosolek 18. märtsil 1924 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 82 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**, põllutöominister **A. Kerem**, riigisekretäär **K. Terras**, riigikassa juhataja **P. Öpik**.

P ä e w a k o r d :

1. Riigi 1924 a. eelarwe — II lugemisel.

Eelarwe-komisjoni aruandja **K. Kornel**.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **L. Raudwastuwõtmine. kepp**: Awan Riigikogu koosoleku. Kas tehakse ettepanekuid päewakorra kohta? Ettepanekuid ei tehta, loen päewakorra wastuwõetuks.

Korra kohta on sõna Riigikogu abiesimehel, härra Wirma'l.

2. Riigikogu kolme järgmise koosoleku kindlaksmääramine. Abiesimees **K. Wirma**: Eelarwe-komisjoni juhatusel on Riigikogu juhatus poole soowiawaldusega pööratud,

et selle nädala kohta peaks Riigikogu koosolekud kindlaks määrama ja on tehtud järgmine ettepanek: „Riigikogu järgmised koosolekud käesolewal nädalal määratakse

kesknädalal, 19. III. 24 a. kell 5 p. l.
neljapäewal, 20. III. 24 a. „ 5 „ „
reedel 21. III. 24 a. „ 5 „ „,
päewakord neil koosolekutel: riigi 1924 a. eelarwe.

Riigikogu juhatus ei tahtnud seda küsimust Riigikogule siduwaks teha ja otsustas selle ettepanekuga Riigikogule esineda, siinjuures ka omalt poolt soowiawaldades, et peaks need koosolekud, mida Riigikogu sel nädalal ära pidada ta-

hab, kindlaks määratama, sest siis oleks wastawatel komisjonidel kergem oma tööd korraldada. Siinjuures tuli küsimuse alla, kuidas neljapäewase ennelõunase koosolekuga teha. Eelarwe-komisjoni poolt on soowiawaldus tehtud, et neljapäewa hommikupoolne eelarwe-komisjoni koosolekute pidamiseks vabaks jäetaks. Igatahes on praegu ettepanek niisugune: määrata järgmised koosolekud kesknädalal, 19. skp. kell 5 p. l.; neljapäewal kell 5 p. l. ja reedel kell 5 p. l., päewakorda wõttes riigi 1924 a. eelarwe.

Juhataja **L. Raudkepp**: On ettepanek tehtud Riigikogu koosolekuid käesolewa nädala peale kindlaks määrata. Ma loeks selle ettepaneku weel kord ette: „Riigikogu järgmised koosolekud käesolewal nädalal määratakse kesknädalal, 19. III. 24 a. kell 5 p. l.; neljapäewal, 20. III. 24 a. kell 5 p. l.; reedel, 21. III. 24 a. kell 5 p. l.; päewakord neil koosolekutel: riigi 1924 a. eelarwe.“

(Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastuwõetud.

3. Teadaandmine komisjonidesse antud ja Wabariigi Walitsusele tagasiantud seaduste kohta. Enne, kui päewakorra juurde minna, on sekretääril sõna teadaandmiseks.

Sekretäär **J. Wain**: Riigikogu juhatusel on järgmised seadused antud komisjonidesse (loeb): Eesti wabariigi ja Saksa riigi wahel ilmasõja tagajärjel tekkinud nõudmiste õiendamise kokkuleppe kinnitamise seadus — rahaasjanduse komisjoni;

riigiametnikkude ja -teenijate ametist wabastamise seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni;

riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse täiendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni;

asundustalude ajutiste kõrwalrentnikkude maaga warustamise seadus — maa-komisjoni;

Wene kroonule tasumatajäänud linna omawalitsuste laenuwõlgade kustutamise seadus — rahaasjanduse komisjoni;

enne 11. now. 1918 a. asutatud mõnede seltside, ühisuste ja nende liitude likwideerimise seadus — üldkommisjoni;

seadus laewasõiduameti likwideerimise kohta — Wabariigi Walitsusele tagasi;

tempelmaksu seadus — Wabariigi Walitsusele tagasi;

kohtukäskjalgade taks — üldkommisjoni.

4. Riigi 1924 a. Eelarwe-kommisjoni aruandja eelarwe — II lugemisel. H. Anniko: Käesolew eelarwe, mida minul

eelarwe-kommisjoni nimel au on Riigikogule ette kanda, koosneb kolmest jaost: Riigikogu ja kantselei, Riigivanem ja kantselei ja riigikontroll. Tähendatud eelarwes on eelarwe-kommisjoni poolt wähe muudatusi ette wõetud, nõndasama koosseisudes, kui ka kulude summas. Suuremateks kärpimisteks ei leidnud eelarwe-kommisjon mitte põhjust, sest et eelarwes enam-wähem kokkuhoidlikult on talitatud. Kui meie seda eelarwet möödaläinud aasta eelarwega wõrdleme, siis näeme, et tema üle 6 miljoni marga wõrra on wähenenud ja kui meie seal üksikasjalisi tähelpanemisi teeme, siis näeme, et nii Riigikogu kui ka selle kantselei eelarwe on möödaläinud aasta eelarwest 11.117.300 marga wõrra vähem. Sellega on siin näha, et Riigikogu kui majasteet ise head eeskujuga on andnud ja tublisti kokku on hoidnud. Riigivanema ja kantselei eelarwe on möödaläinud-aastasest weidi suurem ja nimelt 975.700 marga wõrra, mis sellest on tingitud, et riigi statistika keskbüroo tegewus on laienenud ja just peaasjalikult selle arwele kuuluwadki need suurendused. Wõrreldes riigikontrolli eelarwet läinudaastasega näeme, et see on suurenenud ja nimelt 3.765.000 marga wõrra.

Nüüd, kus meie Riigikogu eelarwe juurde asume, on mul au seda Riigikogule ette kanda.

KULUD.

Korralised kulud.

RIIGIKOGU.

Riigikogu.

Peatükk I.

§ 1. Palgad	28.526.800.—
§ 2. Ametsõitude tasu	500.000.—
§ 4. Esitus	1.200.000.—
Kokku peatükk I	30.226.800.—

Kantselei.

Peatükk II.

§ 1. Palgad	6.781.300.—
§ 3. Arstiabi ja toetus	170.000.—
§ 5. Ametnikkude ja teenijate warustus	103.200.—
§ 8. Kantseleikulud	2.292.000.—
§ 9. Majapidamine	2.984.200.—
§ 11. Sõidu ja weoabinõud	465.500.—
§ 12. Liikuw wara	100.000.—
§ 14. Hoonete remont	55.000.—
§ 90. Segakulud	65.000.—
Kokku peatükk II	13.016.200.—

Riigikogu walimised ja rahwahääletamised.

Peatükk III.

§ 1. Palgad	200.000.—
§ 8. Kantseleikulud	635.000.—
§ 17. Walimine ja hääletamine	653.500.—
Kokku peatükk III	1.488.500.—
Kokku Riigikogu	44.731.500.—

Lisa Eesti wabariigi 1924 a. kulude ja tulude eelarwe juurde.

RIIGIASUTUSTE KOOSSEISUD.

RIIGIKOGU.

Kantselei.

Ametnimetused.	Arw.	Palk kuus. Mrk.
Asjadewalitseja	1	28.800.—
Asjadewalitseja abi	1	19.500.—
Kantseleijuhataja	1	18.000.—
Pearaamatupidaja	1	15.300.—
Kommisjoni asjaajaja	1	13.500.—
” ”	1	11.700.—
Kantselei asjaajaja	2	9.900.—
Protokollide korraldaja	1	9.900.—
Redigeerija	1	9.900.—
Kantselei asjaajaja abi	1	7.700.—
Stenografistid	2	7.700.—
Arweametnik-laekahoidja	1	7.700.—
Käsusametnik	1	6.200.—
Registraator-arhiwaar	1	6.200.—
Kantseleiametnik	1	5.800.—
” ”	1	5.300.—
Masinakirjutaja	10	5.000.—
Kantseleiametnik	1	4.800.—
Uksehoidja	1	4.600.—
Kirjakandja	1	4.600.—
Käskjalg	3	4.000.—
Jooksupoisid	1	3.400.—

O. Gustawson (is.): Lugupeetud härrad Tõnisson ja Laidoner puudutasid oma eisel esinemisel küsimust, mis II Riigikogu päewil algusest peale meil eriliselt akuutne on olnud, mis aga näib oma terawuse tipuni tõusnud olewat tänapäew. Härra Laidoner on weendunud, et lugupidamine Riigikogust suuresti on langenud ja et see langemine on tingitud Riigikogu enda pattudest ja töösaamatusest. Härra Tõnisson attesteeris Riigikogu wastupidistelt seisukohtadelt. Ta konstateeris küll terawaid pealekäämisi Riigikogule teatud ringkondadelt nii Riigikogus kui ka väljaspoolt. Need pealekäämised ei olla aga suutnud langetada Riigikogu autoriteeti. Majesteet wõiwat julgesti deklareerida: kes mind mu wõimutäiuses ei tunusta, saab tunda.

Mina katsun omaltpoolt lühidais joonis eritella sama küsimust meie rühma seisukohalt. (W. Linnamägi, krst.: Arwamised lähewad lahku.) Ma pooldan härra Laidoner'i arwamist, et Riigikogust lugupidamise langetamises on Riigikogul endal palju patte ja enesetapet hinges. Paturegistri enda suhtes läheb aga minu arwamine härra Laidoner'i omast põhjalikult lahku. Härra Laidoner andis, mitte niipalju otsekohe, kuipalju ridade wahelt, mõista — kurja juureks on asjatud ja aegaraiskawad arupärimised ning üldse suured suupruukimised pahemalt tiwalt, tööerakonnalt, Balkani liidult ja kolmikliidu separatistidelt.

Seesugune jutt liiast „lobisemisest“ Riigikogus, ning usk suukorwi kõikpäastwasse wõimu ei ole uudis. See on teise Riigikogu lühikese eluea ajal alati olnud suurimaks trumbiks nende ringkondade käes, kelle kohta härra Tõnisson tähendas, et nad terawalt peale kipuwad Riigikogule. Need on kommunistlikud ringkonnad — Riigikogus ja väljaspool. Neist ringkondadest ning nende taktikast tahtsingi ma kõnelda. Eksib aga see, kes oletab, nagu kawatseksin ma rääkida waid neist kommunistidest, keda tawaliselt tuntakse selle spetsiifilise nime all. Ma kõneelen kommunistidest, istugu nad äärmisel paremal wõi äärmisel pahemal tiwal.

Kommunistid, meil ja mujal, langewad kahte poolus-parteisse — mustad ja punased. (Üldine n a e r.) Kummagi pooluse teoreetiline eesmärk seisab teise wastu terawalt ja leppimatult, nagu negatiivne ja positiivne naba. Aga muidu on nii punaste kui mustade taktika igas wäikesmas kui wõttes-panekus täitsa sarnane.

(J. Holberg, põl.: Missuguse naba peal Teie seisate?) Mis weel kummalisem, nende teoreetiline eesmärkki osutub tegelikul teostumisel üheks ja samaks mõlema pooluse kommunismi juurde ja see on: ühe partei diktatuur kõigi teiste ja kõige muu üle. Ühe kui teise pooluspartei lipul wõite lugeda nende suurima loosungi: „Maha demokraatia“. Nii punase kui musta pooluse kõlbline kriteerium baseerub põhimõttel: otstarb pühendab abinõu: Kõik on lubatud, kui see aga meie partei kasuks tuleb, olgu see laim, sõim, wõltsimine, wassimine, kuidas lühidalt kõik, mida aga soowite. (A. Tupits, põl.: See on Teie loosung.) Mul ei ole tõesti mitte raske wastupidist tõestada. Oma poliitilises wõitluses olete algusest peale kasutanud seda põhimõtet ja tunnustama peab, et siia maani väga wiljakalt. Kas see aga tulewikus sama edukalt sünnib, kui praegu, selle juures wõib kõwasti kahelda.

Ma ei taha nii palju peatuda nende kommunistide juures, kes enne istusid siin, kelle toolid nüüd aga tühjad, ning kellest sellepärast weel vähem põhjust kõneleda. Nende suhted Riigikoguga olid sama selged kui sirged. Riigikogu — see on demokraatliku sõnamulina armetu paik, kus on ainsad töörahwa tõsised toed ja ehtsad prohwetid kommunistid oma tarkade ja selgete peadega ja suudega täis kõwu ja kõueseid sõnu. Kõik muu on — rämps. Ja selle joone on kommunistid osanud oma ajalehtedes läbi wiia äärmise terawuse ja äärmise jämedusega. Lugege nende „lippudest“ ja „häältest“ Riigikogu koosolekute kirjeldusi. Teie ei leia seal kõnelema teisi kui kommuniste. Teistele antakse sõna häbemata harwa. Ja kui mõni leheweergudel kogemata juhtub sõna saamagi, siis ainult selleks, et teda lasta — „räusata rumalusi“.

Nüüd on, nagu härra Tupits väga õieti tähendas, need kümme tooli siin tühjaks tehtud — siseministri ja kohtu prokuratuuri ühisel jõupingutusel. Aga eksikselt ilmtingimata, kui tähendades nende tühjade toolide peale ütlete: oleme lõpulikult pühkinud Riigikogust kommunistliku wägiwaimu ja ajakirjandusest kommunistliku lopsakuse. Kommunistid seal paremal tiwal on jäänud. (N a e r p a h e m a l p o o l j a k e s k e l.) Need juba muretsewad selle eest, et ei lahtuks Riigikogus kommunistlik wägiwaim, ega lõpeks lehtede moonaladus kommunistlikult jäme püssirohi. Nemad on need, kes hoiawad parlamendis

kommunistlikku lippu. Lausa ei karju need ringkonnad muidugi mitte, nagu kommunistid: maha Riigikogu! Awalikult ei laulda seal leeris: Jumal, keiser meil' anna Sa. (Wahel hüüe paremalt poolt: Piiskar laulab seda!) Nad on enestele walinud teise tee, positioonilise wõitluswiisi. Sapöörid, kes on pandud mineerima Riigikogu aluseid. Alguses on kindralid alles tahaplaanile asetatud, seda rohkem askeldawad aga kapralid. (J. Soots, põl.: Aga kes Teie siis olete?) Ma nimetaksin nendest kapralitest ainult neid, kellel eriti suured teened on kommunistliku waimu süwendamises väljaspool Riigikogu. Ajalehed „Kaja“ Tupits'a ja „Päewaleht“ Rebase juhatusel on kogu kampaaniat juhtiwad peakapralid. (A. Tupits, põl.: Kuhu Teie „Ühenduse“ jätate?) Wõtke ainult nende kahe lehe läinud aasta wimase kolme kuu ja tänawu aasta numbrid ja lehitsege nad läbi. Mis leiaste teie sealt? Sealt õhkub Riigikogu aadressil sama wägiwaim, mis omal ajal tiiwustas „tööraha lippe ning hääli.“ (J. Holberg, põl.: Sotsid kirjutawad seal?) Läbi terve rea artiklite jookseb seal punase joonena Riigikogu maharebimise püüe, wäljendudes ikka uutes ja uutes wariatsioonides, tüütawalt ja pealetükkiwalt, nagu mingisugune idee fixe.

Need kaks lehte, „Kaja“ härra Tupits'a juhatusel ja „Päewaleht“ härra Rebase eestwõttel, näikse omawahel isegi teatud tööjaotuse kohta kokku leppinud olewat oma ristisõjas Riigikogu wastu. „Päewaleht“, püüdes olla soliid, nagu raskekaalu maadleja, pommitab enamasti põhimõtteleliste miinidega ja raskemortiiiridega, kärbeskaalus ja „Meie Matsi“ kaliibriga „Kaja“ tapariistad on wäiksemad, umbes hiidlase püssi laadi, mis wõtab ümber nurga, aga laskja enda arwates siiski hirmus koledasti ning kangesti naljakalt. On ju tõsi, et juba waremalt „Päewalehes“ Riigikogu kohta nookawalt sõna wõttis õndsas Asutawa Kogu weel mitte õnnis liige, kes alla kirjutas „endine Asutawa Kogu liige südamega“. Selle tiibusejaagutamised olid siiski teinekord just nagu südamega kirjutatud, ja tundus neis mõnikord nagu humoori lõhnagi. See „südamega“ härra tundub ristija Johannesena nende härrade kõrwal, kes on tulnud nüüd pärast teda wisklabida ja tulega. Rbn ja Lg ja dopelt pisi- — „k“ kriipsuga on nüüd need uued kapralid, kelle kepid ähwardawad maha peksta kõik Seti soo ja Moabi

lapsed, kes istuwad Riigikogu pahemal tiiwil ja keskel.

„Päewaleht“ läheb oma tsüünilikus gentlemanlikkuses nõnda kaugele, et riskib öelda Riigikogu arwel sõnu, milliste eest mõni kommunistlik leht ilmtingimata oleks maksnud oma eluga, — ta oleks jalapealt kinni pandud. Laskem kõnelda tsitaate „Päewalehest“ endast. (A. Tupits, põl.: Kas meie arutame „Päewalehe“ eelarwet?) Meie arutame küll Riigikogu eelarwet, aga Riigikogu wastased meeolud peegelduwad eelkõige selle lehe weergudel, millest praegu jutt. Wabariigi Walitsuse tööplaani ja kokkuleppe kawa teatawa punkti kohta käiwa arupärimise esitajaid ja kaudselt selle toetajaid Riigikogu liikmeid attesteerib „Päewaleht“ nr. 280 l. a. järgmiselt... (A. Luur, krst.: Mis paragrahwijärele saab „Päewaleht“ abiraha?) Seda teab ehk härra Luur, kui „Päewalehe“ väljaspoolne toimetuse liige paremini, kui mina. „Päewaleht“ püüab näidata, et seda arupärimist, mis esitati l. a. oktoobrikuus, ei oleks üldse tarwis olnud. Ta tsiteerib arupärimise põhjendaja kõnest järgmise kohta: „Walitsuse sennistes koosseisudes on olnud ministreid, kelle kohta teada on, et nad juhtiwat osa on mänginud mõneski suuraris. Näeme imestusega, et meie demokraatliku riigi ministrite, nende abide ja abikaasade nimede esinemine osatühisuste ja aktsiaseltside põhikirjades on õige suur“. Ja siit tuleb „Päewaleht“ järeldustegemisele, näpuga näidates ja mõista andes, milliselt seisukohalt Riigikogu liikmed keskrühmadest ja pahemalt poolt Wabariigi Walitsuse liikmeid Riigikogus attesteeriwat. Ta ütleb: „See tähendab, kui asuda sellele seisukohale, et osatühisused ja aktsiaseltsid muud ei ole, kui hobusewaraste ja kelmide pesa, siis on seisukord selge.“ Mis on sellega öeldud? Aga seda muidugi, et arupärimise esitajad on teatud ministri hobusewargaks ja kelmiks lugenud. Ma arwan aga, et ei arupärimisest endast ega selle põhjendamisest midagi sellesarnast wälja lugeda ei saa kõige paremal tahtmiselgi isegi mitte härra Holberg'i adwokaadioskusega.

Edasi öeldakse „Päewalehes“: „Meie riigiametnikkude korrupsiooni wastu tuli paljugi wõidelda ja sarnane walwelolek kestab alaliselt edasi. See on ühtlasi üleilmiline pahe. Tõendada, et meil Wabariigi Walitsuse liikmed õieti muud senni ei ole teinud, kui oma taskuid riigi arwel

täitnud, see on ka „rahwasaadiku“ kohta ülemeelik ulakus. Ma pean veel kord rõhutama, et peab tõesti väga palju ülemeelikut ulakust olema, et Riigikogu liikmetele üldse sarnaseid oletusi ja sõnu suhu panna.“ „Päewalehe“ attestatsiooni järele on siis Riigikogu liikmed sarnased, kes käiwad ümber pea täis ulakaid ja kaelahtulisi rumalaid oletusi. Aga waadake, selle wastu Wabariigi Walitsuse liikmeid, nõnda nagu „Päewaleht“ neid näeb — need on nagu lilled Saaroni orus, nii ilmsüütud ja ilusad, et anna jumal andeks. Neid härrasid, kelle wastu ülemeelikud Riigikogu liikmed oma ülbeid suid tarwitawad, karakteriseeritakse järgmiselt: „Inimese iseloom on harilikult sarnane — erandid maha arwatud — et ta just siis, kui ta wõimul on, ennem hoidub oma kasuks midagi ette wõtmast, kui siis, kui ta sellest eemal seisab. See oletus on maksew ainult eeldusel, kui ministrite peale ei waadata, kui isikute peale, kes enne oma ametisse astumist sunnitööl on ära põgenenud.“ Tähendab, arupärimist toetawad Riigikogu liikmed eeldawad just seda näitab järgmine lause: „Arwab aga üks walitsust moodustawatest rühmadest walitsuse poole arupärimisega pöörata, siis tahaksime arwata, et koalitsiooni rühmad ise nende eneste poolt ametissekutsutud isikute kohta mitte nii ei mõtle.“

Ja kui teie küsite, mil puhul sarnaseid suuri sõnu suu täis wõetakse ja millega sarnaseid ennekuulmatuid mõnitusi Riigikogu arwel põhjendatakse, siis ei saa muud kui imestada mõnitajate „aumehelikku“ julgust. Kõik need rasked ja rängad read on lastud lendu ipsbergiaadi kohta käiwa arupärimise puhul. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas Teie ei hämmastata?) Teie wist üldse ei suuda siin ilmas inimese kombel hämmastuda, härra Holberg. (Naer.) Need read lasti langeda siis, kui esitati arupärimine selle kohta, et härra Ipsberg Wabariigi Walitsuse kokkuseade kawas ja tööplaanis ettenähtud teatud punkti wastu ministrina jämedalt eksinud on. Seda kirjutati siis, kui samale arupärimisele järgnewail läbirääkimistel Wabariigi Walitsuse tollaegne ja poolest saadik praegunegi Riigiwanem, awalikult deklareeris, et teatud punkt olla „ainult wäline kaju“ ja olla deklaratsiooni sisse wõetud ainult selleks, et „laiu rahwahulki rahuldada.“. Need rängad sõnad lasti langeda siis, kui seesama härra minister siit Riigi-

kogu kõnetoolilt ütles ühe Riigikogu liikme kohta — see tulnud tema kantseleisse „nuhkima“. Seda öeldi Riigikogu aadressil siis, kui lahkuw minister, selle asemel, et nagu iga teine ristiinimine, wõtta oma portfell ja lihtsalt minna, enne lahkumist heaks arwas Riigiwanema kaudu Riigikogule esitada protestkirja, milles leiduwad järgmised, nähtawasti „Päewalehelt“ inspireeritud rängad pärlid: „Niisuguse taktika tagajärjel on iga Wabariigi Walitsuse liige täiesti kõige ülekohutusema süüdistuse, laimamise ja söimamise sihilauaks tehtud, iseäranis need, kelle juhatuse all töötawad suuremad peawalitsused, mille kompetentsi seaduste järele kuulub paljude asjade otsustamine, ilma et niisugused otsused ministri kinnitust wajaksid ja ülepea ministrile üksikasjaliselt teada wõiksid olla.“

Härra Ipsberg lõpetab oma kirja järgmiste gentlemanlike ridadega: „Läinud neljapäewased süüdistused ja laimamised on niiwõrd minu isikliku au kallalekippumiseks ja tema määrimiseks muutunud, et ma sunnitud olen teie poole palwega pöörama, minu au kaitseks abiks olla, nimelt palun ma, enne kui Wabariigi Walitsus otustab mind ametist wabastada, minule wõimalust anda nende süüdistuste kohta, mis läinud neljapäewal Riigikogus, eriti rkl. härra Weberman'i poolt minu wastu ette toodi, seletust anda ja selleks tarwilikka andmeid ette tuua, et vähemalt minu ametiwendadel, kellega mina ligikaudu kaks aastat ühe laua taga olen istunud, asjaolude põhjaliku uurimise järele asjast selge ülewaade oleks, sest minule isiklikult on tähtis seltskonna usaldus.“ (A. Tupits, põl.: Teie rääkige, kuidas Teie wilekontserti andsite Riigikogus.)

„Päewaleht“ aga jätkab oma sõjakäiku Riigikogu wastu ka siis, kui see minister juba läinud. Ühest „Päewalehe“ numbrist leiame järgmised pärlid Riigikogu arwel: „Kui aga ka nüüd Riigikogu liikmed ei kõnele mitte, kui rahwa walitud mehed, waid kui need orjad, kes turuplatsidel sosistades õhku mürgitawad, siis on karta, et meil õhkkond selle poolest endiseks jääb.“ Riigikogu ei ole siis muud, kui orjade kogu, kes nurga tagant laimujuttudega õhku kihwtitab ja ausail wõimukandjail elamise wõimatuks teeb. (Wahelhüüe paremalt poolt.) Kui härrad põllumehed leiawad, et see

asjasse ei puutu, siis tõendab see, et nende leeris maksawad samad tõekspidamised, mis „Päewalehte“ magada ei lase. (Wahelhüüe-paremalt poolt.) Ma arwan aga, et need ringkonnad, kes Riigikogu teisiti hindawad, mitte ebatarwilikuks ei loe, kui seesugused mõnitused siin Riigikogus eelarwe arutamise puhul awalikult kinni naelutatakse.

Edasi küsitakse „Päewalehes“, kelle jaoks siis need täismehed — ministrid — nõnda ennastsalgawalt töötama pidawat; ning antakse järgmine wastus: „Ohwritoomist, kelle heaks? Selle armetu „seltskonna“ — jutumärkides — heaks, kes muud ei oska enam teha, kui keelt peksta, mustata, kahtlustada, nurgatagant söimata. Ka need ohwritalled leiawad lõpuks omale tüki leiba ka muul alal, kui riigi töös.“

Riigikogu liikmed ja kogu meie seltskond, see on siis see armetu „seltskond“ — hanijalus, kelle ainukene ülesanne on mustata, söimata, laimata, kahtlustada neid ainsaid ausaid inimesi, kes walitsuses. (A. Jürman, põl.: See käib küll Teie kohta.) See oli väga õige, kui Teie seda südamest ütlesite ja iseenda kohta. (J. Hünerson, põl.: Just kui loodud Teie tarwis.) Teie wahelhüüete toon tõendab, et mul oli õigus, kui ma näitasin, et äärmisel paremal tiival Riigikogus istuwad kommunistid. Edasi arendab „Päewaleht“ väga ärdalt, et mis siis küll sünnib „waesē rahwaga“, kui need helded härrad söimu ja laimuga walitsusest minema sunnitakse. „Päewaleht“ lausub salapäraselt ja ähwardawalt, kui Reabeam omal ajal Israeli rahwale: mu isa peksis teid nahkpiitsadega, aga mina tahan teid okaspiitsadega peksta. Ta kirjutab: „Ja kui sarnased orjad said teiste üle kubjaks pandud, siis peksid nad neid orje palju rohkemgi weel, kui isandad ise.“

Et rõõmusta, ristirahwas, et sul praegu nii head walitsejad ja oota hirmul päewi, kus tulewad Riigikogu koletised ja murrawad sinu luud-kondid hoopis.

Ja kui teie nüüd küsite, mis neid pealetungimisi kannab, siis on igale ilma pikema jututa selge: need atakid on tarwilikud selleks, et weenda rahwast — näe, missugused täismehed on Ipsbergid ja kompanii ja kui hirmus armetu nende kangelaste kõrwal on Riigikogu. Tahetakse anda kabjahoopi Riigikogule, et temast lugupidamine langeks. See on „Päewalehe“ mõnitawate ridade ning peale-

kippumiste otstarb. Ja kui ollakse weendunud, et sarnaste kabjahoopidega õhk küllalt kuumaks hõõrutud, wisatakse uus ja weel rängem haisupomm Riigikogu arwel.

„Päewaleht“ nr. 297 saab maha juhtkirjaga, mille toon on vähemalt 100 kraadi kangem sellest, mis siamaani tarwitatud. (J. Soots, põl.: Milleks Teie seda siin räägite? Kas Teie ei wõi seda „Päewalehe“ toimetuses rääkida?) Mina arwan, et parem on sellest siin rääkida, kui seal, sest teie olete need, kes sarnast Riigikogu-wastast waimu kultuweeriwad, ja ilma teie seljatagusest oleks Rebased kõik ümmargused nullid. (Wahelhüüekeskelt: Seda tehakse riigi arwel, 42 miljoni niga Eesti panga arwel.) „Päewaleht“ attesteerib Riigikogu arupärimiste neljapäewa järgmiselt: „Kui Tallinnas neljapäewast päewa on hakatud tsirkusepäewaks kutsuma, siis olakse maal selle päewa pärast weel palju rohkem pahane. Walitsuse kriisitamisi ja Riigikogu tühisemaid arupärimisi wiikab rahwas tõsiselt. Need on kergemeelsete inimeste weiderdamised teiste kulul.“ Nii: Riigikogu liigete kohustetäitmine sarnaneb tsirkuse klounitamisele. (Naer.) Ma rõhutan weel kord: kui üks kommunistlik leht oleks julgenud üht weeranditki sarnast tooni tarwitada, siis oleks siseminister sedamaid teadnud, mis selle lehega teha. „Päewaleht“ wõib aga suu täis wõtta ja tal ei tarwitse kedagi karta. Ühtlasi antakse rumalaile rahwasaadikuile isalikka näpunäiteid, mis nad tegema peaksid: „Kui riigielus wäärnähtused ilmsiks tulewad, siis ei ole mitte arupärimine ainuke parandamise wiis, waid on teisi teid olemas. Minnakse nende juurde, kellesse asi puutub ja öeldakse, sinna on parandust tarwis, seal on wargused, kelmused, seaduserikkumised päewakorras. Meil otsitakse wäärnähtusi selleks üles, et ministritele naha peale käia ja neid söimata, et arupärimisi oleks.“

Ma arwan, et seda soowitatud teed enam kui ükskord on tarwitatud, aga tagajärgi pole ta pea kunagi andnud. Ja arusaadawalt, sest kui awalikud arupärimised teatud wäärnähtuste wastu igakord mõju awaldada ei suuda, milline garantii on meil siis olemas, et sarnane kristlikul teel abiotsimine wõiks anda rohtu ohu wastu.

Ühtlasi attesteeritakse sealsamas ministrid: „Eesti ministrid ei ole mitte ho-

busewargad, kelle peale igaiüks wõib sõr-mega näidata. Kui nad seda on, siis ajage neid minema ja pange teised asemele. Siis tehku kohus nende süü kindlaks, aga mitte igasugune parteimees.“ (Wahelhüüe põllumeeste rühmast: Wäga õige!) Ma tulen pärast selle „õige“ juurde tagasi, et waadata, kui õige see on. Praegu aga tuletan Teile meelde Wene-Balti tehaste küsimust, kus kohtu-allaandmise wõimaluski Teid marru ajab. (Wahelhüüe põllumeeste rühmast: Kui Teile 3-nda internatsionaali ukse taga olite, mis te siis rääkisite?)

Lõpetatakse see mõnitusartikkel järgmiselt: „Ka wastaserakondadele peab rohtu leidma, et neil mitte ei oleks õigust ja woli rahwaesitust nii alla wiia, et inimesed seda tsirkuseks tohiwad kutsuda. Weiderdajate koht ei ole parlamendis.“ Ma ei tea mitte, mitu weiderdajat „Päewalehe“ arwates parlamendis on. Kuid loetud read lasewad oletada, et kui mitte üle poole, siis vähemalt pool parlamendi liigetest sarnased on, kes wäärt tsirkusesse weiderdajateks minema. (Hüüe paremalt poolt: Teile olete üks neist.) Mina arwan, et Teile seda öeldes vähemalt praegu rohkem ennast hindate.

Ja kogu see gentlemanlik huligaansus ei olla mõeldud millegiks muuks, nagu „Päewaleht“ tunnistab, kui ainult selleks, et rahwa silmis tõsta Riigikogu prestiihi ja töowõimet. Peab wäga palju kristlik-kommunistlikku häbematust olema, et üldse sarnast wariseeri mängida wõida. (J. Soots, põl.: Noo! mis sõnad need on? M. Martna, sd.: Kas see ei ole mitte Teile sõna? See on ju teie poolt pärit. W. Linnamägi, krst.: Missugune on see kristlik-kommunism.) Aga siin maksab ju põhimõte: Otstarb pühendab abinõu. Anna aga pihta — küll see lõpuks mõjuma hakkab. Kogu kirjeldatud sõjakäik oli käimas siis, kui Riigikogus walitsuse kokkuseade kawa ja tööplaani p. 5 kohta käiw arupärimine arutusel oli. Uuesti kordus see enne jõulu, kui härra Otto Strandman, tööerakonnast, esines oma eelarwe-kõnega ja hiljem põhjendas arupärimist kullafondi äratarwitamise kohta.

Wõtke „Päewalehe“ numbrid tollest ajast ja jälgige sealt uut sõjakäiku. Taas on seal sõimamised, kahtlustamised, näpuganäitamised, arupärijate arwel. Kogu

küsimus asetatakse nii jumala lihtsale pinnale, seletades, et kogu see kisa olla ainult üks äriline konks ja muud ei midagi. See olla spekulatsioon, mis sihitud selleks, et Eesti marka maha lüüa. Muid mõtteid seal taga üldse ei olewat. Minu asi ei ole neid ringkondi kaitsta, kes teatud arupärimise algatasid. Mina omalt poolt naelutaksin waid kinni tõsiasja, kui äärmiselt ühekülgses „Päewaleht“ siis oma sihilikkuses läheb, kui on waja iga hinna eest teatud ringkondi kaitsta ja Riigikogule kabjahoopi anda. Tekib kummaline nõiarang. Ühelt poolt heidab „Päewaleht“ ikka ja uuesti ette: kus teie siinamaani olite; juba minewa suwest saadik hakkas rahaturu seisukord halwenema, teil oli teada Eesti panga seisukord; miks ei tulnud teie siis oma „paljastustega“, nüüd olete hiljaks jäänud. Seda lauldakse täna. Waewalt on aga homme need noodid maha wõetud, kui järgmises „Päewalehe“ numbris uus wiis lahti lastakse. Nüüd tehakse juba etteheiteid Riigikogule, miks ta end üldse toppiwat asjadesse, mis talle midagi korda ei minewat — las' Wabariigi Walitsus, las' Eesti panga juhatuse ise lahendab küsimusi. Tähendab, Riigikogu ainult wõiks pealt waadata, mis need suured härrad teewad. Ma ei tea tõesti mitte, kuidas sarnaseid diametraalselt wastupidiseid üksuste eitawaid seisukohti kooskõlla wiia. Aga „Päewalehe“ ja „Kaja“ juures ei ole ju lõpuks midagi wõimatut. (A. Tupits, põl.: Ärge lobisege.) See wahelhüüe juba näitab, et see härra seal (näitab paremale poole) — kommunist on.

Kui teie kogu seda sõjakäiku oktoobrist detsembrini jälgite, siis weendute, et „Päewalehe“ pealekäimisi kannab eestkätt soow Riigikogu attakeerides päästa teatud ministrite nahka. Peale selle ilmse põhjuse kannab ta wiha weel midagi muud. Teil on aimdus, et on midagi, mis sügawamal sügeleb, midagi, mis sõjakalt otsib väljapääseteid. Kaheldakse waid weel, kas on tulnud paras aeg, kaheldakse ja kaalutakse targu. Jaanuari keskel purskab „Päewaleht“ oma südämõtted awalikkuse ette ja paneb i-le täpi peale. (Wahelhüüe J. Holbergi, põl. poolt.) Härra Holberg, ma oletan, et Teile ometi lugeda oskate. Olge nii lahke ja wõtke kätte „Päewaleht“ nr. 26, 28. I. 24. (Segased wahelhüüded põllumeeste poolt.) „Päewaleht“ ütleb seal järgmist: „Küsitawaks tuleb lugeda, kas wäikesed uued riigid üldse hästi on

teinud, kui nad enestele parlamendi walitsused sisse on seadnud.“ Waadake, siin on see koer maetud. (W a h e l h ü ü d e d p ö l l u m e e s t e p o o l t.) Teie olete need, kes teatud ettevalmistusi teevad. Edasi räägib „Päewaleht“: „See on raske walitsuswiis, millega igauks toime ei saa, ja meie algajad ei ole senni kõigist püüetest hoolimata veel õige parlamendi walitsuseni jõudnudki. Lääne-Euroopa riikides wanadel parlamendi maadel walitseatakse õige palju teistmoodi kui meil. Wahest oleksime meie paremini teinud Ameerika eeskujuga järele käies, kus olemas on rahwa poolt walitud suurte õigustega riigipea, kes walitsust juhhib ja ministrid nimetab, iima et parlamendil siin öelda oleks.“ Nii siis: esialgu vähemalt kõwasti piiratud parlament. Pärismammud ja täistrumbid tulewad muidugi pärastpoole: parlamenti kui sarnast pole üldse waja. Tõtt öelda, ei ole see esimene kord, kus „Päewaleht“ ja „Kaja“ põhi-seaduse otsa ninali kukuwad. Nad on waremgi wahwasti laulnud: Eesti wabariigi põhi-seadus olla sedawõrd puudulik ja rumalalt kokku seatud, et ta üldse ei wõimaldawat korralikku riigiwalitsemist. Ta takistawat walitsuse tööd ja loowat üldse õhkkonna, kus waewalt midagi tõsist teha saadawat. Rääkimata veel sellest, et walitsuse kriiside puhul puuduwat see tõsine riigipea, kes kõik lahendaks kui nõiakepega. Seda on lauldud läinud aastal, lauldakse ka tänawu, seda laulab „Kaja“ tänanegi number, seda lauldakse muidugi ka edaspidi veel. Järeldusi igakord otsekohe ei tehta. Aga kogu argumentatsioon tüürib sellele, et lugejaid justkui kogemata mõtte peale wiia Riigikogu sarnasena, nagu ta praegusel kujul olemas, on kurjus, millele päästiwaks wastukaaluks tuleb täiswerd peremeheks panna president. Küll omal ajal tuleb korrektiw: Riigikogu ei ole meil üldse tarwis. See on eesmärk, kuhu need härrad wälja tüüriwad. (J. H ü n e r s o n, p ö l.: M i s k o l m a s i n t e r n a t s i o n a a l t a h a b ?)

Kõiki neid pealekäimisi on „Päewalehe“ päris- wõi poolwend „Kaja“ kogu aja enam kui wennalikult jaganud. On otse liigutaw tähele panna, kuidas need kaks lehte ühteteist iga päew wastastikku wahwasti tsiteeriwad — „Kaja“ „Päewalehte“ ja „Päewaleht“ jälle „Kaja“, et näpuga naabri peale näidates rahwale öelda wõida: waadake, kuidas see mõjuwõimas leht targalt kirjutab.

Ma tähendasin juba enne: „Kaja“ stiil on teistsugune, kui „Päewalehe“ oma. Tema wõtab wäiksemad küsimused... (M. J u h k a m, t ö e r.: A g a w ä n g e m a l t.) ...jaa — wängemalt igatahes, kuid ta katsub wahetewahel suuremategi juures õnne. Ei ole ime, kui teie leiata ipsisbergiaadi kohta „Kajas“ toodud artiklites sarnased pärlid, nagu „Sõimamise ja kahtlustamise esiwõistlused Riigikogus“, „Pitka meeste arupärimise tühjustest ja lagedusest“, ning „kõige alatumatest kahtlustustest“, jne. jne. jne. See ei ole miski uudis. See on juba nende härrade weres, et wäljendada äärmise wängusega, nagu — „hoop näkku — antud tagaselja“. (J. H ü n e r s o n, p ö l.: N ö r g a l t T e i e j a o k s.) Tõsi, on wõimatu Teid stiili tuseduses üle trumbata. Aga õieti ei olegi see osa „Kaja“ pärisala. Tema emapuu on wäiksem nipe-näpe. Selle nippe-näppelise tööga tutwunete eriti hästi, kui wõtate ja waatate, kuidas „Kaja“ näiteks kirjeldab Riigikogu tegevust. See sissisõda on sedawõrd huwitaw, et ma ei suuda keelduda „Kajast“ üksikuid wäikesi wäljawõtteid ette kandmast. Need kirjeldused, mis tahawad olla nähtawasti följetoonid, pretenteerida terawuse peale, tuletawad oma „terawuse“ ja „waimukusega“ meelde lamedat ja lopergust nullipaari, mis on aiateiba otsaga teatud koha uksele maalitud. On olemas üks muinasjutt ühest mehest, kes soowis, et muutuks kullaks kõik, mille külge tema iganes puutub, ja kes pärast oli püsti hädas, siis kui isegi leib ta hammaste all kõlises. „Kaja“ wastawa osakonna reportööri ja mingi pahareti wahel näib samuti sõlmitud olewat mingisugune kokkulepe, mille tagajärjel iga küsimus, millest see härra wõi proua kirjutab, otsekui iseandast wõltsitult wirilaks moonudub. Olgu see kõige lihtsam küsimuski, aga kui satub „Kaja“ weergudele, siis on ta tingimata pea peale pöördud.

Ma toon ainult mõned üksikud õied „Kaja“ rikkalikust buketist. Wõtke wõi maakommissjoni koosolekute kirjeldused. Kui seal tööerakondlane Theodor Pool aewastab, siis on see tingimata järgmise päewa „Kajas“ moraaliga, et selle aewastuse tagajärjel sadas põllumehele taas nii ning niisugune maks peale. Ehk jälle, kui mõni sotsiaaldemokraat weidi kõrwale läheb, siis sõideldakse, et, waadake, kuidas ta Riigikogu kallist aega wiidab. Ja kui omawalitsuse komisjonis maanteede seaduse arutamisel tuli jutt sellest, kes

peaks maantee kaldail kaswawat rohtu niitma, ning selle juures leitakse, et see maaomaniku eesõigus ei wõiks olla, siis tõmbab „Kaja“ hädakella ning kirjutab wersokipikkuste tähtedega: „Talupere-meeste päris kohad hädaohus“, „Riigikogu pahempoolsed neid wõõrandamas“. Edasi järgneb kirjeldus, missuguses järjekorras alusid wõtma tahetakse hakata.

Kui neid kirjeldusi lugeda, tuleb mulle waremast ajast meelde keegi Laarman'i nimeline härra, kes olla 1905 a. paigus Pärnumaal ketid käes talumaid wõõrandamiseks mõttnas käinud. Kui „Kajas“ nüüd lugeda neid hirmu ja õudsuse jutte talumaade wõõrandamisest, siis tekib kahtlus, kas „Kaja“ härra kabu hirm ei ole wast mingis ühenduses tähendatud härra Laarman'i maamõõdu kettidega. Üldse — wõtke ükskõik, missugune teine wäikene asi, see leiab „Kajas“ ilmingimata „meiematsiliku“ walgustuse.

Ma toon veel mõned kõigewärskemad õied „Kaja“ weergudelt ühenduses eelarwe-komisjonis peetud eelarwe-waidlustega. Siseministeeriumi eelarwe arutamisel eelarwe-komisjonis kõneles rkl. Uibopuu sellest, kuidas üks Walgamaa kohalik politseiülem on inimesi lubamatal kombel terroriseerinud. (H ü ü d e d k o h t a d e l t: R a i o o n i ü l e m.) Olgu siis: raiooniülem. (W a h e l h ü ü e: S e e o n s u u r w a h e.) Jah, seal on tingimata wahe. Rkl. Johanson rõhutas sel puhul eriti, et sarnase küsimuse üleswõtmine põhimõttelikult tähtis ja et seesuguseid asju tuleb eelarwe-komisjonis walgustada seks, et nad edaspidi ei korduks. „Kaja“ kirjeldab aga lugu järgmiselt: „Nii seletab Uibopuu pikalt ja laialt, kuidas koerte peale protokolle tehtud ja joodikuid kinni jäetud.“ Näete — „Kaja“ reportöör paneb oma käe siia külge, ja — sellest küsimusest on saanud lihtsalt koerte protokoll. (J. Holberg, põl.: Meie teame, et Teil on suur lugupidamine koerte wastu.)

Edasi. Samas komisjonis wõetakse üles küsimus Narwa politseis ettetulnud kuritarwituste kohta. Küsitakse ministrilt seletust, kas on tõsi, et riigikontrolli ametnikud on selgeks teinud, et Narwa politseiülem on ära peitnud riidewarustuse materjaalist teatud osa, mis pärast kapist leiti ja kas on selle kohta juurdlus käimas ning missuguses staadiumis, wõi on see asi ära lõpetatud. Siseminister ei suutnud salata, et seal sarnane wahejuh-

tumine on olnud. Tema aga leidis, et härra politseiülem oli riide sellepärast kõrwale toimetanud, et teistele politseiametnikkudele lisamundrit muretseda. Sellepärast pidid siis lihtpolitseinikkude mundrid saama sarnased Trischkini kuu-bedele. Meie asi oli selgust muretseda selles küsimuses.

Edasi wõeti üles meie poolt küsimus, kuidas on lugu endise politsei peawalit-suse ülema wastu ajakirjanduses awalikult tõstetud süüdistustega. Siseminister konstateeris, et endise politsei peawalit-suse ülema Kuuben'i wastu on süüdistus tõstetud ja et see asi on praegu kohtu-wõimude käes uurida. Tõsiasi oli olemas. „Kaja“ aga kirjutab järgmist: „Tõstetakse üles väga mitmesugused asjad ja loobitakse süüdistusi kõrgematele ametnikkudele kaela, millel aga igasugused alused puuduwad.“

Kui teie nüüd küsite, millest sarnane sihilikkus kantud, siis on selge — sel teel tahetakse luua Riigikogu-wastast meele-olu. (L. Johanson, sd.: Huwita w on w ä g a, m i s t e i e s e l l e s t k ü l l w a l m i s t e e t e. — M. Martna, sd.: Noh, teie seda küll teha ei saa.) Nendest kirjeldustest leiate teie, et on ainsad targad ja mõtlejad mehed need, kelle kohta on klambrites tähendatud „põllumees“, teised aga ei kõlba mitte kusagile. Päris süda läheb sandiks, luges, kuidas „Kaja“ Riigikogu liikmeid at-testeerib. Kui keegi ükskõik missuguse küsimuse kohta sõna wõtab, siis tähendatakse „Kaja's“ mõnitades, et „tuleb üks uus asjatundja“ ja räägib „juttu“, mis ilmselt rumalaks tembeldatakse. Igast sarnasest kirjeldusest käib läbi punase joonena piüie — kõiki teisi Riigikogu liikmeid iga hinna eest maha teha peale põllumeeste. Ja mis on see muud kui puht-kommunistlik taktika — tarwitatud waid paremalt poolt. (J. Hünerson, põl.: Kui Teie tänast juttu päris õieti kirjutada, siis ajab kõiki pööritama.) Mina näen, et Teil juba pööritama hakkab — iseenda pattude pärast. (H u l g a l i s e d w a h e l h ü ü d e d k o h t a d e l t.)

Eelarwe-komisjonis waieldi pikalt ja laialt töötatöölistele abiandmise üle. Ei ole kellegi saladus, et selle küsimuse algatas sotsiaaldemokraatlikust rühmast selt-simees Martna. Alamkomisjoni wastawa ettepanekuga ühines Wabariigi Walitsus, waatamata, et põllumehed teistsugusel arwamisel olid. Nüüd wõtke aga ja waa-

dake, mis „Kaja“ kirjutab. Sealt leiata: „Wõetakse wastu Wabariigi Walitsuse ettepanek määrata tööpuuduse wastu wõitlemiseks 25 miljonit marka riiklikku toetust. Ettepaneku wastu hääletab üksi L. Johanson (sots).“ Wiimane lause on suure raswase trükiga kirjutatud. Lugege ja imestage — ettepaneku wastu olla hääletanud üksi Leopold Johanson, sotsiaaldemokraat, kes kogu aeg eelarwe-komisjonis toetamisküsimust kaitses rohkem kui ükski teine. „Kaja“ kirjasaatja M. L. teab aga selle juures väga hästi, et kml. Johanson hääletas mitte abiraha wastu, waid abiraha nimetuse wastu. (Wahelhüüe põllumeeste poolt.) No jah, „Kaja“ mehed ei saa sellest wahest loomulikult mitte aru ja see iseloomustab neid weel kord, kui kommuniste. Kui teie naerate, siis naerate, mu härrad, iseenda üle. (L. Johanson, sd.: Nimi hääletati eraldi! Kas see ettepanek oli nimetuse kohta?)

Edasi. Kõigile Riigikogu liigetele on kätte saadetud seltsimees Jõeäär'i esitis eelarwe-komisjonile ja Riigikogule. Iga kärpimis-ettepanek selles esitises on põhjendatud üksikasjaliselt. Kõigile eelarwe-komisjoni liigetele ja ka Riigikogu liigetele oleks pidanud päris selge olema, mida selle ettepanekuga kätte saada tahetakse. Aga „Kaja“ kirjasaatja paneb käe selle esitise külge ja teie näete, et siin sedamaid sünnib „fookus-bookus“. „Kaja“ lausub selle esitise ühe osa kohta järgmist: „Õige imelikult kõlas, kui kärpimiste poolehoidjad ka niisuguste summade wastu on, mis sõduritele on määratud magamisasemete ja kottide muretsemiseks. Wist arwawad need härrad, et sõdurid ka paljaste laudade peal wõiwad magada.“

Mina arwan aga, et isearwamise esitaja Jõeäär sõdurite huwide eest oma esitise piirideski palju rohkem on walwel olnud, kui seda teie oma härrade Soots'ide ja teiste härrade kaudu.

Edasi. On „Kaja“ käes suur trump, millega ta tihti taob kui teibaga — see on „maa“ ja „põllumajandus“. „Kaja“ lugejad peawad selle lehe kaudu ilmtingimata saama kujutuse, et iga „sots“ ja „isesots“ „Kaja“ terminoloogia järele igakord otse krambid saab, kui ta neid kahte hirmust sõna waid kuuleb. Muuseas — nimetuse suhtes tehakse erand ainult Karl Wirma kohta, kes „Kajas“ sotsiaaldemokraat. Teised on kõik lihtsalt „sotsid“. Mina

muidugi ei tea neid põhjusi, mis „Kaja“ sunniwad tähendatud erandit tegema. Nii siis — „põllumajandus“ ja „maa“ on „Kaja“ järele sarnane asi, mille nimetusel iga „sots“ ja „isesots“ ilmtingimata minestab, maha langeb, suust wahtu wälja ajab ja jumal teab, mis weel teeb. See on pilt, millise „Kaja“ „sotsist“ ja „isesotsist“ maalib. Härrad põllumehed, teil tuleb päris lõbus meeleolu juba nende meiematslikkude kirjelduste refereerimiselgi. Oleks aga palju soowitawam, kui teie õhtul enne magamaminemist seda lõbust kirjawara „Kajast“ endast loeksite. Teile jääks magama minnes „Meie Matsi“ magus maitse suhu. See oleks teie terwisele tingimata hea. (J. Hünerson, põl.: Meil saab mitmeks õhtuks seda naerda, enne magamaminemist!)

Ma toon otsekohe „Kajast“ wastawad tsitaadid. Juba sõna „põllumajandus“ on liidu ja sotside meestel kahtlane ja nad kahtlewad väga, kas siin jälle midagi „põllumeeste“ toetamist ette ei taheta wõtta. Ja taas: „Et kinniswara hindajad põldu ja maad hindama peawad, siis on kohe Piiskar, Gustawson ja Weberman selle wastu waidlemas ja näewad selles toimetuses jällegi midagi kahtlast ja kärdetawat.“ Kas on see õige, wõi mitte? (J. Hünerson, põl.: Õige!) Ometi ükskord ütleb üks kommunist ka tõtt.

Lisaks weel üks wäikene maasikas „Kaja“ pentsikult peenralt. „Üsna pentsik on eelarwe-komisjonis kuulda ja tähele panna, kuidas iga summakese wastu, mis põllumehe kutsehariduse tõstmiseks läheb, pahempoolsed ühes keskruhmadega wõitlewad ja nende mahatõmbamist nõuawad.“

Ma usun, et neist näidetest jätkub, et näidata, missugusel wiisil „Kaja“ Riigikogu autoriteeti iga hinna eest langetada katsub. Aga lõpuks lubatagu siis weel tuua üks pärl, mis kogu kampaaniale krooni pähe paneb. Rahaministeeriumi eelarwe arutamisel wõeti pahemalt poolt üles küsimus, kuidas on kahjuga, millise korkide operatsiooni juures riik on kannunud selle tagajärjel, et korkide wastuwõtmine ja nende eest hinna wäljamaksmine ei ole sündinud nõnda, nagu see wastawas kirjalepingus oli ette nähtud. Küsimuse algatajal olid sellekohased dokumendid käes, kuid selle peale waatamata katsus härra Rosendorf tõendada, et midagi sellesarnast ei ole olnud. Ühtlasi wõeti üles küsimus, et rahaministeerium on nõudnud remonttöödeks Tallin-

nas ja Narwas suuri summasid, milliste põhjendamiseks igasugune kalkulatsioon puudus. Rahaministeeriumi esitaja härra Rosendorf tõendas aga, et tähendatud kalkulatsioonid ometi olemas ja isegi riigikontrolli poolt heaks kiidetud olla ja seega kõik täiesti korras. Komisjoni liige Jõeäär palus tol korral härra Rosendorf'i seletuste seda osa protokolleerida. See protokolleeriti.

„Kaja“ kirjeldas seda wahejuhtumist — mul kahjuks ei ole wäljalõige sellest numbrist käepärast, kuid ma mäletan seda peaaegu sõna-sõnalt — umbes järgmiselt. Lausa sündmatu ja skandaalne oli sots Jõeäär'e ülesastumine härra Rosendorf'i vastu, keda ta heaks arwas koosolekul kahtlustada ja nuhtlusseadusega ähwardada. Arusaadaw oli härra Rosendorf'i õigustatud pahameel ja see, et härra Rosendorf püsti kargas ja ütles, tema ei wõida seletusi anda sarnasel koosolekul, kus teda põhjendamatult haawatakse ja awalikult kahtlustatakse. (W a h e l h ü ü e : T ä i e s t i õ i g e !) „Kaja“ toon on muidugi täiesti õige teie waatepunktilt, aga seda ei ole tema mitte korralikkude inimeste arwates. Ma tulen silmapilk selle juurde, et näidata, kas teie „õige“ on õigustatud.

Mõni päew hiljem, kui eelarwe-komisjonis arutati haridusministeeriumi eelarwet, wõttis komisjoni esimees härra Laidoner peale waheaja sõna erakorraliseks teadaandeks, milline eelarwe-komisjoni protokollidesse sisse kantud. Mina kirjutasin tema sealt sõnasõnalt wälja, sest muidu ei ole midagi teha äärmise parema tiiwa kommunistidega, kes pea peale pööravad isegi selle, mis must walge peal olemas, muust koguni kõnelemata.

Protokolli tähendatud osa on järgmine: „Sõna wõtab komisjoni esimees J. Laidoner erakorraliseks teadaandeks ja teatab, et rahaministri poolt wahejuhtumise kohta komisjoni koosolekul 6. H. s. a. (protokoll nr. 107) seletus on saadetud, millest selgub, et rahaministri abi, K. Rosendorf, tolli peawalitsuse remontsummade kohta (§ 14) eksikombel on teatanud, et wastawad eelarwed kõik riigikontrolli poolt heaks on kiidetud. Kuna rahaministri abi K. Rosendorf praegu haige on, siis on ta komisjoni esimeest palunud seda oma seletust eelarwe-komisjonile edasi anda ja oma ekslikku seletust komisjoni ees wabandada.“

Mina arwan, et see niiwõrd klaar on, et ta ka härradele põllumeestele peaks selge olema. Nüüd palun ma aga kõiki Riigikogu liikmeid jälgida, mis „Kaja“ selle wahejuhtumise kohta ütleb. „Kaja“ kirjutab: „Peale lühema waheaja saab sõna komisjoni esimees, kindral Laidoner, erakorraliseks teadaandeks ja kannab ette rahaministri abi Rosendorf'i seletused nende arusaamatuste ja mõtete lahkumineku kohta, mis rahaministeeriumi eelarwe arutamise juures ette tuli. Nagu nüüd selgunud, on rahaministri abi andmed, mispärast temale etteheiteid tehti, täiesti õiged olnud.“ (J. Piiskar, is.: Noh, kogupõllumehed ei puu-nastagi! L. Johanson, sd.: Häbi peaks olema, põllumehed! J. Holberg, põl.: See on kolmas internatsionaal! Juhataja helistab. Käteplagin. Segased wahelhüüded.)

Ma arwan, et mul mitte midagi enam juurde lisada ei jää karakteristikale „Kaja“ kirjutuste ja kirjelduste kohta Riigikogust. Ma arwan, et ettekantud tsitaatidest igaühele selge peaks olema: seal peres ei walita ühtegi abinõu, olgu see laim, sõim, wõi wale, kui aga saaks Riigikogule kabjahoopi anda. „Kaja“ arwates on kõik nii häbemata lihtne. Walitsuse wäiksed ja suured on kõik lõpmata targad pead ja suured asjatundjad, aga kõik Riigikogu liikmed, kes ei kuulu põllumeeste rühma, on sarnased, kes ei ole wäärt sõnagi ütleva eelarwe kohta. Kui nad aga midagi ütlewadki, siis waid rimalusi. See on puht kommunistlik seisukoht — äärmiselt paremalt tiwalt.

Kõige ägedamalt puhkes aga sõda Riigikogu vastu siis, kui kerkis üles terawa päewaküsimusena tuntud Wene-Balti tehaste lugu. Sellest kirjutab „Kaja“ nüüd pea igas numbris. Aga kummaline on see, et „Kaja“ esimene wihapuhang plahwatas, nagu Saaremaa kõue — alles kolm päewa peale wälgu sisselöömist. (N a e r.) Kolm päewa hauti küsimuse kallal, kolm päewa juureldi ja tehti järeldusi — siis alles puhkes torm, mis wäljendus sõnus, nagu sõim, „laim“, „ülbe“ ja jumal teab, mis veel. Oleks wäga huwitaw neid artikleid tsiteerida, aga kahjuks ei luba seda aeg. Wäärt oleksid aga need tsitaadid „Kaja“st seda küll. Riigikogu liikmed wõiksid liigne kord näha, millisel tasapinnal asutakse „Kaja“ talus.

Küll aga tahaksin ma siin kohal kinni naelutada ainult kaks wäikest wahejuhtu-

mist Riigikogus eneses kui ka Riigikogu wastawas erikomisjonis. Riigikogus ruttasid põllumehed otsekohe esinema ettepanekuga komisjonile määrata 5-päewaline tähtaeg. Põllumehed olid kindlad selles, et selle aja kestes kuigi palju asja tõsiselt uurida ei saa. Kui aga sarnane absurdne ettepanek siiski esitati, siis oli sellel kindlasti oma tagamõte. See sihtis sinna, et Riigikogu jälle kord näidata võida ebasoodsas walguses. Määratakse waid wiiepäewane tähtaeg. Komisjon ei saa loomulikult selle aja kestes põhjalikku tööd teha. Ja kui sellegi töö tulemusena järgneb ministrite wastutuse-wõtu ettepanek, mis põllumeestele kananaha ihule ajab juba praegu, siis on ju lõpmata kerge komisjoni tagantjärele süüdistama tulla pealiskaudsuses ja kergel käel tehtud otsustes. See oli tagamõte, mis tingis ettepaneku, määrata 5-päewane tähtaeg. See lükati tagasi.

Komisjonis tõmmati juba esimesel koosoleku registrid uuesti lahti. Esiwõitlejaks oli siin härra kindral Soots ja loomulikult, sest wõitlus on ju alati härra kindrali eriala. Härra kindrali arwamine oli sama sirge, kui selge. Küsimus on nii jumala lihtne ja selge. Komisjon on olemas: rumalus on Riigikogus tehtud. Seda wõiks nüüd weidi parandada sellega, et komisjon oma töö teeks äärmiselt kitsas ulatuses. Komisjonil ei olla muud tarwis, kui minna ja üles otsida rahaministri paberitest 2—3 dokumenti, mis kannawad härrade Ipsberg'i ja Westel'i allkirja, need läbi waadata ja punkt ning aamen. Töö ongi tehtud. Muud midagi. (Wahelhüüded põllumeeste poolt: Kas komisjon peab korterisse otsima minema?) Ma arwan, et Teie korterite läbiotsimises kaugele maiam olete, sest teie otsimishimu ulatab isegi juba Riigikogu ruumidesse.

Komisjoni enamus aga arwas, et nii lihtsalt seda küsimust mitte maha mätta ei saa. Tuleb küsimust uurida nõnda, nagu asja tähtsus seda nõuab. Need kaks waadet pörkasid kokku aruandja walimisel. „Kommunistid“ paremalt poolt panid ette komisjoni aruandjaks walida põllumeeste kogude rühmaga ühinenud majandusrühma liikme J. Sepp'a. Härra Soots leidis: see olla iseenestest mõistetaw, et küsimus tuleb anda ühe erapooletu juristi kätte.

Ükski teine komisjoni liige ei saawat olla enam erapooletu kui põllumeeste kogude Riigikogus uus, wärske, täiesti

erapooletu jurist härra Sepp. (M. Martna, sd.: Kes see härra oli?) Härra Sepp. (M. Martna, sd.: Suurepäraline!) See walik pidi garanteerima, et komisjon oma uurimistöös mitte liig sügawale ei läheks. Seda awalikult küll ei öeldud, aga tagamõte oli iseendast ilmne. (Wahelhüüde põllumeeste poolt: Härra Gustawson'i eriala!) Selle peale näidati mitme komisjoni liikme poolt, et see imelik on, kui tulakse ja tahetakse aruandjat walida sealt rühmast, kelle seisukoht on algusest peale olnud kogu küsimuse kohta eitaw. Põllumehed hääletasid selle komisjoni walimise wastu. (J. Soots, põl.: Mis Teie ometi waletate!) Mina tahaksin Teilt küsida, kes waletab? (J. Soots, põl.: Mina ise wõtsin walimisest osa!) Kelle need 23 häält olid, mis ülemineku-wormeli ja seega ka komisjoni wastu anti? Kas need olid põllumeeste omad, wõi mõnede teiste rühmade hääled? (J. Soots, põl.: Waletage ometi wähemalt seljataga, ärge suhu waletage.) Kui seda ütleks mulle mõni ristiinimine, siis ma reageeriksin sellele, aga et selle sündmatuse lubab endale „kommunist paremalt poolt“, siis mitte. Näidati, et on wõimatu anda küsimus, mille uurimiswiisi kohta komisjoni enamus päris kindlal seisukohal, liikme kätte, kes põllumeeste rühmast, kes kogu komisjoni tema tööga eitab.

Nende wastuwäidete peale waatamata asus samaseid seisukohti wäga wapralt kaitsema tolelaegne ja osalt ka praegune siseminister Einbund. Ja tol puhul ilmnis jälle kord, kui wäga, wäga, ja wäga weniw hing on härra Einbund'il. (J. Temant, põl.: Kuidas tohib ministrit nii haawata?) Lubatagu ometi, ma seletan seda weniwat weidi lähemalt. (J. Temant, põl.: Teie olete ikka praegu kõnetoolil ja ei tohi seda ära unustada. Müra.)

Juhataja **L. Raudkepp** (helistab): Palun rahu!

O. Gustawson (is.): Härra Einbund'i kergest käest annab tunnistust alles weel wäga wärske wahejuhtumine ühe kohaliku saatkonnaga. Komisjonis selgus seesama. Härra Einbund seletas järgmist: ükski mittejurist ei tohiks kunagi olla aruandjaks puht kriminaalse küsimuse arutamisel. Ja kui see peaks sündimagi,

siis olla see lausa skandaalne. Riigikogu ei wõiwat seda lubada lugupidamisest iseenda wastu. Üks mittejurist olla temale aruandjana absoluut wastuwõtmatu. Kõne oli sel korral härra Weberman'i kui aruandja kandidatuurist. Härra Einbund andis otsekohe mõista härra Weberman'ile: mina Teie kohal ei laseks ennast üldse üles seada. Seesama härra Einbund aga teab ja teadis sel ajal wäga hästi, et analoogilise küsimuse, nimelt kommunistide wäljaandmise küsimuse arutamisel on walitud aruandjaks mittejurist härra Soots. See ei näi härra Einbund'i meelest mitte skandaal olewat, waid enam kui loomulik nähtus. Sest siin on ju tegemist kommunistidega, kellega wõidakse talitada, nõnda nagu see härradele aga meeldib.

Teisel komisjoni koosolekul jätkus wisa waidlus samade küsimuste üle. Põllumehed katsusid igal tingimisel läbi suruda põhimõtet, et ei tohi küsimust uurida laiemas ulatuses. Kui aga komisjonis enamus teisiti otsustas ja fikseeris wiis momenti, mille arutamisele komisjon asus, siis pidid põllumehed südamed kõwaks tegema ja leppima sellega, et küsimuse uurimine ei ole asetatud mitte kitsalt wormaalsele seisukohale, waid laiemale alusele, nagu seda nõuab küsimuse enda suur ja laialdane ulatus.

Sel puhul ei saa jätta märkust tegemata selle kahesuguse mõõdu kohta üldse, mis olla Issanda meelest hirmus, aga põllumeeste meelest nähtawasti wäga armas. Wõtke ja wõrrelge kommunistide wäljaandmist sellega, mis sünnib Wene-Balti tehaste loo uurimisel praegu. Meie seisukoht kommunistide wäljaandmise puhul on siin juba awaldatud. On alla kriipsutatud, et siin Riigikogu ei ole oma liigete puutumatus kaitseks nii talitanud, nagu talitama peaks. Meie poolt ja osalt isegi kodanlises ajakirjanduses on rõhutatud, et juba see oli halb samm, et mitme Riigikogu liikme arreteerimise järele ei wõetud waewaks Riigikogu otsekohe kokku kutsuda, waid lükati see edasi terwelt kolmeks nädalaks. Näidati, et kõik ülespuhutud süüdistused lähemal waatlemisel suurel määral oma wäärtusest kaotawad; isegi sedawõrd, et meie arusaamise järele esitatud materjalid ei suuda õigustada terve rea inimeste arreteerimist, enne kui nad kohtu kaudu on süüdi mõistetud. Lausa ülekohus oleks neid enne kohtuotsust Riigikogust wälja anda, neid lubades edasi wahialla jätta.

Ma toon näiteks ühe wäikse üksik- asja. Teiste hulgas oli arreteeritud ja paluti luba teda wahialla edasi jätta töörahwa ühise wäerinna kandidaat Riigikogu liige Erdman, kelle kohta aga prokuratuur ise hiljem pidi tunnistama, et süüdistused tema wastu ei ole küllaldased ja et see inimene on wahialt wabastatud. Oleks aga see tarkus kas wõi kaks päewa hiljem tulnud, siis oleks olnud kindel, et Riigikogu härra Soots'i ettepanekul härra Erdman'i Riigikogust wälja andnud ja seega temalt Riigikogu liikme õigused ära wõtnud oleks. Ma küsiksin, kas see annab tunnistust järelekaalutud seisukohast wõi räägib see millegist muust. Wäga otsekoheselt ütles härra Temant oma seisukoha, mida kannab hottentoti moraal: kui mina panen sinu naise nahka, siis on see woorus, aga kui sina minu naise ära sööd, siis on see patt. (J. T e m a n t, põl.: S e e o n t e i e m o r a a l.) Riigikogu abiesimees härra Raudkepp ütles küsimuse arutamisel wanematekogus otsekohe: küsimus on selge ja klaar, sõnu teha pole waja, tarwis on ainult otsus teha: need ja need Riigikogu liikmed tulewad wälja anda.

On aga jutt härradest, kes istuwad paremal pool, siis näete teie, kuidas iga juuksekarwa pärast maadeldakse ja wõideldakse, et aga eksinud härradele uurimiste kaudu lähemalepääsu takistada.

Kui meie kokku wõttes lõpuks küsime, missugusest põhiprintsiibist wälja minnes eelpool kirjeldatud kompaniid Riigikogu wastu arendatakse, siis arwan mina, et toodud näidetega olen suutnud põhjendada alguses ülesseatud wäidet: see on wõitlus demokraatia wastu. Samuti peaks olema selge: waatamata, et praegu p a h e m a l pool kümne kommunisti kohad tühjad, on meil p a r e m a l e tiiwale järele jäänud 25 kommunisti, kes jätkawad wõitlust Riigikogu ja demokraatia wastu samase taktikaga, nagu seda on teinud kommunistid pahemalt tiiwalt.

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Ma pean tähendama, et eelkõneleja tähenduse juures, põllumeeste rühm olnud Wene-Balti tehaste uurimise kui ka komisjoni walimise wastu, et selle tähenduse peale põllumeeste rühma poolt mitmed „wale, wale“ kostsid, hüüti, et see seletus eelkõneleja poolt wale olewat. Ma juhin tähelepanu selle peale, et teie selle kom-

misjoni walimise wastu wõitlesite ja nüüd siiski julgesite kõnelejale näkku hüüda „wale“, ilma et praeguse koosoleku juhataja selle eest märkust oleks teinud.

Juhataja L. Raudkepp: Kui keegi Riigikogu liige juhataja teguwiisiga rahul ei ole, siis on selleks teatud kord ette nähtud, kuidas selle wastu protesteerida. (M. Martna, sd.: Juhataja ei ole selleks seal, et ainult seda öelda.)

J. Hünerson (põl.): Kõigepealt, austatud Riigikogu liikmed, lühike märkus selle kohta, mis lugupeetud rkl. härra Martna siin ütles. Mina palun meelde tuletada, kuidas asi selle komisjoni walimise puhul oli. Põllumeeste rühma esitaja andis pikema seletuse põllumeeste rühma seisukohast selle komisjoni walimise asjus, ja ma arwan, et see on stenogrammidest näha, nii et iga Riigikogu liige sealt oma mälu wõib wärskendada. Ta leiab sealt kindlasti, et mitte põllumeeste kogud selle komisjoni walimise wastu ei olnud, waid selle poolt olid ja oma kandidaadid sinna üles seadsid. Nõnda, et see fakt ise räägib eelkõneleja juttu wastu. Kui siin on mingisugust teist asja püütud seletada, siis ei ole sellel mitte tõsipoehja.

Edasi pean mina selle peale tähendama, et mina ei ole mitte üks neist Riigikogu liigetest, kes siin seda kõnetooli ülearu tarwitawad, waid koguni harwa olen mina siin juhtumisi sõna wõtnud. Siiski täna olen sunnitud seda tegema, seda tähele pannes, mis siin eelkõneleja lugupeetud Riigikogu liige Gustawson (J. Holberg, põl.: Mis lugupeetud?) on kõnele- nud. Härra Gustawson arwas sündsaks ja kohaseks siin mitmel korral põllumeeste etteheiteid teha, nagu oleks nemad ühel ja teisel wiisil, iseäranis aga ajalehede kaudu, püüdnud lugupidamist Riigikogu wastu rahwa keskel wähendada. Kõige selle juures luges tema ette pikki tükkisid „Päewalehest“. Ma pean tähelepanu selle peale juhtima, et põllumeeste rühmal mingisugust otsekohest orgaanilist ühendust „Päewalehega“ ei ole. Wahelhüüetes tähendati selle peale, et selles lehes sotsiaaldemokraadid wäga hea meele- lega kirjutawad ja sellepärast „Päewalehel“ otsekohene ühendus ka selle rüh- maga wõib olla. Ma tähendan aga seda, et „Päewaleht“ niisugune ajaleht on, mida ka põllumehed wäga tõsiseks leheks pea- wad, niisama nagu teist lehte „Kaja“, mida

siin nimetatud on. Ja mis nendesse ette- loetud tükkidesse puutub, siis kõigest sel- lest, mis härra Gustawson ette kandis, ei saanud ta midagi ette tuua, mis oleks kui- dagi wiisi faktisid sisaldanud, mis mitte õiged ei oleks olnud. Tähendab, toodi neis lehtedes täielikult asjad nõnda ette, nagu nad on olnud, ja kui selle juures, nii ütelda, teataw pilt maaliti Riigikogust, siis ma pean ütleva, et kui see pilt on halb saa- nud, siis ei wõi mitte sellepärast weel selle pildi maalijaid süüdistada, sest see pilt wastab täiesti tõeloludele. (Th. Pool, tõer. Aga Rosendorfi asi?) Kuulge, härra Pool, Teile on see asi niisama selge, kui mul. Kahju ainult, et sel korral, kui härra Rosendorfi õiendus ette toodi, täielikka stenogramme ei olnud, siis oleks Teie saanud jälle oma mälu wärs- kendada. Ma pean ütleva, et kui härra Rosendorfi õiendus ette toodi, mitmed Riigikogu liikmed selle peale tähendasid, et see oli aumehelik seletus. Ametnik oli millegis eksinud ja õiendas seda pärast, aga temale tehti etteheiteid sootuks teiste asjade pärast ja see polnud mitte aumehelik. Selle wastu protesteeris härra Rosendorf, ja „Kaja“ konstateeris seda asja nõnda, nagu ta ka oli. Siin pole keegi saanud näidata, et wahe wõi lahkeli oleks selle wahel, kuidas see asi oli ja selle wahel, mis leht kirjutas.

Aga ma ütlen, siin ei ole mitte koht, kus nüüd selle üle waieldakse, kas ühed wõi teised ajalehed on hästi wõi halvasti redigeeritud ja kuiwõrd nemad oma luge- jate lugupidamist ära teeniwad. Palju tähtsam on siin seda küsimust puudutada, kuiwõrd siis see ettekujutus Riigikogust on saanud niisuguseks, nagu see kogu tõe- poolest on. Ja mina ütlen, kui teie leiate, et see pilt on saanud halb, siis mitte selle- pärast, et seal oleks halbu wärwe tarwi- tatud, waid sellepärast, et Riigikogu tõesti enesest on midagi kujutanud, mis meile nüüd tagantjärele ei meeldi. Ja waa- dake, kui see kõigi teie püüe on Riigi- kogust lugupidamist tõsta, siis ma arwan, et oleks tõepoolest niihästi tänasel koos- olekul, kui ka teistel, mis olnud ja nendel, mis tulema saawad, teie seda meeles pi- dama pidanud ja end selle wääriliselt ja selle kohaselt üles pidama pidanud, aga mitte nii, nagu nüüd härra Gustawson siin täna, kes wõttis kätte ja luges ajalehtedest artikkelid, mis mitte midagi arutuselelewa eelarwe kohta ei ütle ja wiitis sellega ilmaasjata aega. Seesugune teguwiis ja töötamine näitab iseenesest juba, milleks

seda kõrget koda mõnikord tahetakse teha ja muuta, ja siis sellejuures niiwiisi etteheidetega tulla, just nagu oleks siin põllumehed tahtnud kuidagi wiisi kõrge kogu au maha kiskuda wõi lugupidamist tema wastu wähenadata, ei ole mitte põhjendatud. Edasi peaks teil ometi ka natukene lugupidamist olema, ka kõigé suuremal põllumeeste wastasel, selle kutse pidajate ja esitajate wastu, et neile mitte ilmaasjata süüdistusi peale ei laotaks, mida nad kuidagi wiisi ära teeninud ei ole. Sest ma arwan, et ei ole ju tarwis iseäranis seda seletama tulla, kuiwõrd meie riiklus meie põllumeestele tähtis on, mis nad selleks kõik on ohwerdanud, et seda kätte saada, kuiwõrd nemad selleks kõik on teinud ja kui tõsiselt nemad, kui tõsised kodanikud on sellest osa wõtnud. (L. Johanson, sd.: Missugune oli maa liidu seisukoht okkupatsiooni ajal?) Ma ütlen, põllumehed on alati ustawad ja truud olnud meie maa wastu ja sellepärast ei saa keegi nendele etteheiteid teha. Kui teie seal etteheiteid tulete tegema, siis pühkige kõigepealt oma ukseesine ära, ja kui tulewad sealt rühmast mehed, kes on palunud wastuwõtmist 3-dasse internatsionaali, siis ma arwan, et seal ometi ka ükskord peab ära lõppema selle piir, mis lubatud ja mis lubamata. See on silmakirjalikkus! Ei suuda enesele ette kujutada suuremat julgunust ja hoolimatust, kui see, mida pahemalt poolt siin esile tuuakse. Ma ütlen, see on niisugune lubamata asi, kui Riigikogu-wastast meeoleu wälja seletatakse ajalehtedest, kes on kõikipidi riigi ja kõrge kogu au eest seisnud, ja kes mitte ei tee seda lõbuks ja naeruks, kui nad mõnikord kirjutawad, et waadake, kuidas Riigikogus on halwasti toimetatud. Kui meie teisi ridu neist lehtedest loeme, mis siin lugemata on jäetud, siis näeme, et seal südamed tilguwad werd ja et seal kurbtust tuntakse kõrge kogu ülespidamise pärast, kui seal niiwiisi kirjutatakse. (Naer pahemalt poolt.) Aga waadake, kõik seda pahurpidi pöörata ja sealjuures ise niisuguse minewikuga olla, kui on eelkõneleja, kelle rühma esitaja Asutawa Kogu kantslis olles, kui tema käest küsiti, et kas tema Eesti riiki tunnistab, — jäi selle peale wastuse wõlgu ja ainult naeratas, — on ometi piirita, kui teietaoliste keskelt tulewad wälja need, kes tahawad Riigikogu au kaitseda! Ma ütlen, teie kaitsete Riigikogu au sellega, kui teie sel kombel ilmaasjata sõnu ei

pruugi ja ilma asjata aega ei wiida. (Wahelhüüe pahemalt poolt. E. Jonas, is.: Kes kutsus talupojad üles, et nad sõjawäele wilja ei annaks?)

Juhataja **L. Raudkepp** (helistab): Palun rahu. (J. Hünerson, põl.: Kolmanda internatsionaali mehed!)

Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Ma tahtsin faktilise märkusena konstateerida esiteks järgmist: Kõigepealt on härra Hünerson oma esinemisega näidanud, et on õige wäide, mille ma üles seadsin. Ei aita dokumentaalsed tõendused, ei aita midagi: kui härra põllumehest kommunist ütleb, et see on olnud teisiti, siis peab see nii olema. Ma kandsin ette wäljawõtte eelarwe-komisjoni protokollist, tsitaadi „Kajast“ — igaihel peaks selge õlema, et „Kaja“ kirjasaatja siin meelega wõltsinud on. (J. Hünerson, põl.: Üks rääkis ühest, teine teisest asjast.) Ja teiseks: Põllumehed waidlesid koha pealt mulle kõne ajal wastu ja härra Hünerson tõendas sedasama: põllumehed ei olla wastu olnud Wene-Balti tehaste erikomisjoni walimisele. Ma usun, et iga Riigikogu liige wäga hästi mäletab, kuidas ülemineku-wormeli hääletamisel lugu oli. (Wahelhüüded koha pealt.) Härra Hünerson'i esinemine näitab ei midagi muud, kui ainult seda, et teie olete kaotanud igasuguse arusaamise wahest tõe ja ebatõe wahel.

L. Johanson (sd.): Riigikogu eelarwesse on wõetud esituskuludeks üks miljon kaheksasadatuhat marka. Seda summat on põhjendatud sellega, et Riigikogul, kui rahwaesitusele tuleb saata wälismaile käesolewal aastal esitajaid ja on oodata wälismaade parlamentide poolt saatkonde. See on kõik wäga põhjendatud, kuid juba eelmisel Riigikogu koosolekul kuulsime hääli selle summa wastu. Teatud ringkondades tehakse sihilikku kihutustööd Riigikogu wastu ja muuhulgas kasutatakse sellejuures ka seda summat, näidates, et see olla wäga suur. Pean tunnistama, et kuigi see summa wäga põhjendatud on, siiski hea tahtmise juures weel mingisuguseid kitsendusi teha wõiks. Riigikogu peaks ära ütleva, kui tarwis on, nii mõnegi esitaja saatmisest wälismaile, ja kui seda tarwis on, peaks ennast kit-

sendama ka ühe wõi teise wäljamaa parlamendi esitajate wastuwõtmisel. Teen ettepaneku seda summat wähendada 450.000 marga wõrra, järele jääks 750.000 marka, summa, mis ka Riigiwanemal on. Selle ettepaneku teen kõigepealt sellepärast, et Riigikogu wastaste demagoogilistel wõtetel pinda alt ära wõtta.

K. Kornel (rhw.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin juhtida teie tähelepanu ühe asjaolu peale, mis wäga tuntawal määral Riigikogu tööd takistab ja millest ka osalt see on tingitud, et Riigikogu komisjonide tööd alati nii hästi ei edene. Riigikogu sennine tegewus on näidanud, et Wabariigi Walitsuse poolt Riigikogule esitatud eelnõude redaktsioon tihti sedawõrd puudulik on, et Riigikogu komisjonid tihti ei oska nendega mitte midagi peale hakata. Sel põhjusel on Riigikogu sunnitud olnud tõsiseid ja rutulise iseloomuga seadusi Wabariigi Walitsusele tagasi andma. Et meil Riigikogus wäga wähe wilunuid juriste on, siis on wastawatel alamkomisjonidel töötamine sarnases olukorras wäga raske. On ju mitu korda toonitatud, et tuleks niisugune kord maksma panna, et seaduseelnõud saaks ühe kompetentse asutuse poolt läbi waadatud ja see oleks kohtuministeeriumi kodifikatsiooni osakond. Selle mõttega suurendati omal ajal kodifikatsiooni osakonna liigete arwu 10-neni ja peale selle suurendati läinud aastal nende palka, kuid nagu näha, ei ole see palk meelitanud rohkem wilunud juriste sel alal tegewusse. Selge on, et wanawiisi edasi minna ei saa. Kui nüüd jääb wana kord maksma, siis komisjonid upuwad sellesse puudulikkude eelnõude arutamisse ära. Wõtame näiteks pensioni-seaduse. Wastawa alamkomisjoni liikmed ütlesid, et walitsuse eelnõu wõimatu puudulikult on redigeeritud ja wõimatu wiletsas keeles, arwatawasti Wene keelest tõlgitud. Kui selle seaduse autorid seda seadust sel kujul näeks, nagu ta alamkomisjonist wälja tulnud, ei tunneks nad teda enam ära. Arwesse wõttes wähest juristide arwu Riigikogus, peaks Riigikogu ülesanne olema seaduse ulatus ära otsustada, kuid ei ole mitte soowitaw nõuda mittejuristidelt juriidiliselt täpse redaktsiooni andmist seadustele. Sellepärast oli wäga rõõmustaw kuulda kawatsusest — kõiki eelnõusid läbi waadata lasta kohtuministeeriumi kodifikatsiooni osakonna liigetel. Ühtlasi kõ-

neldi sellest, et wastaw liige ühtlasi Riigikogu komisjonides oma redaktsioone kaitsma tuleks. Nii siis — ma arwan, et kui Riigikogu töö mitte tarwilikult wiljaka pole olnud, siis peab osa süüdi walitsus enese peale wõtma, kuna ta halwasti redigeeritud seadusi Riigikogule on esitanud.

J. Soots (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Esimene Riigikogu wõttis kõik eelarwed enese kohta ilma sõna lausumata wastu. (J. Piiskar, is.: Ei wõtnud!) Igatahes mingisuguseid läbirääkimisi ei olnud. (J. Piiskar, is.: Oli küll, mina kõnelesin, waadake stenogrammist.) Jah, Teie rääkisite siis üldise asja kohta, nagu eile rääkisite. Selle peatüki kohta ei olnud aga mingisuguseid waidlusi. Nüüd on Riigikogu hakanud teist teed käima. Juba eile, kus olid üldised läbirääkimised, räägiti ka wäga palju ja wõeti sõna Riigikogu kohta. Täna on ka mitmel korral selle kohta räägitud. Wististi on see tunnistuseks, et omal ajal waikimine ei olnud mitte kohane. See waikimine on inimlikust seisukohast arusaadaw, sest raske on iseennast kritiseerida. Aga ometi, kui tahetakse, et Riigikogul peab oma lugupidamine olema, ja see peab olema niihästi wäljaspool, kui ka seespool, siis tuleb lõppude lõpuks ikka ennast ka kritiseerida, et mitte teistel seda lasta teha. Eile, kui rkl. Laidoner pööras tähelepanu mõnede wäärnähtuste peale Riigikogus, siis astus lugupeetud Riigikogu esimees härra Tõnisson sellele terawalt wastu. Mina tahaksin tähelepanu juhtida selle tooni peale, millega härra Tõnisson wälja astus. See toon oli niisugune, mille kohta wõib öelda, et iga isewalitseja ei ole sarnast tooni mitte tarwitanud. Siin öeldi, et Riigikogu see on kõrgem wõim ja walitsus on ainult üks wäikene seadusandlik orgaan ja iga walitsus, kui tema julgeb wähegi Riigikogule wastu olla, siis on tema kohe surmale määratud. Pean weel kord tähendada, et sarnast asja iga isewalitseja mitte ei ütle, arwan ka, et see poleks kohane ka sajapealisele isewalitsejale, liiategi weel siis, kui selle üle waielda wõib, kes meie wabariigis kõrgem wõim on. Härra Tõnisson'i waated selle kohta on juba tuttawad: tema ütles juba endisel ajal ühel riigikaitse komisjoni koosolekul, et walitsus ei ole mitte kõrgem wõim, waid kõrgem wõim on ikkagi Riigikogu ja walitsus ainult seadusandlik delegat-

sioon. (J. Tõnisson, rhw.: Selle wastu ei saa ju waielda.) Aga mina waidlen selle wastu, (Üldine naer.) ja ütlen, et meie põhiseaduses, olgu ta nii hea wõi halb kui ta on, on ikkagi wõimude jaotamise printsiip läbi wiidud ning selle järele jagatakse meie ülemwõim kolme liiki: seadusandlik wõim, täidesaatew wõim ja kohtuwõim. Kuigi meil see jaotamine põhiseaduses sellel määral läbi wiidud pole, kui mujal ja meie põhiseaduses mõned iseäraldused on, mida teistes riikides mitte ei ole, siis see üldjoont ei muuda. Kui meil teised wõimud saawad oma algatuse Riigikogu käest, siis ei tähenda see veel mitte, et nad omal alal ei ole kõrgemad wõimud. Ma tahaksin meelde tuletada selles asjas üht Riigikohtu otsust. See oli minewal aastal rkl. Paula Järw'e asjas, kus Riigikogu otsuse tegi, et Paula Järw tuleb wangist wabastada, et temale wõimalust anda Riigikogu liikme kohuste täitmisele asuda; sõjaringkonnakohus aga otsustas teda mitte wälja anda. Siis tekkis konflikt, mis tuli lahendada Riigikohtul. Riigikohtule oli pandud ette muuseas sarnane küsimus, et kas kohtuwõimudel oli õigus üldse, peale Riigikogu otsust Paula Järw'e wabastamise kohta, seda küsimust arutamisele wõtta, ehk kohus oleks pidanud wastuwaidlemata Riigikogu liikme wabastama. Riigikohus wastas selle küsimuse peale, et kohtuwõimudel oli õigus seda asja kaalumise ja arutamise alla wõtta, selle peale waatamata, et Riigikogu poolt wabastamise otsus oli tehtud, sest teatawasti on kohtuwõim iseseisew wõim ja walwab kõige teiste wõimude otsuste seadusepärasuse üle. Sellest otsusest paisab wälja, et Riigikohus on omal alal samasugune kõrgem wõim, kui Riigikogugi. Ja kui Riigikohus omal alal kõrgem wõim on, keda küll Riigikogu on walinud, siis on seda ka Wabariigi Walitsus, kes ka oma alguse Riigikogult on saanud. Seletada seda küsimust nõnda, kui seda härra Tõnisson teeb, on raskem. Meil on tarwis lõppude lõpuks selgusele jõuda, kuidas meie põhiseadust tuleb mõista. Ei ole seda senniajani tehtud, siis tuleb selleks sammusid astuda, et põhiseaduse seletamine ühine oleks. Veel tahaksin ma tähelepanu juhtida selle asjaolu peale, et siin sagedasti vähemuse arwamise ja soowiga ei rehkendata, olgugi, et traditsioonid neid soowe õigustawad. Ma mõtlen Riigikogu juhataste walimisi. Nagu teie teate, on põllumehed juba sügisel

teada andnud, et nemad arwawad omal õiguse ja kohuse olewat Riigikogu juhataste osa wõtta sellel arwul ja määral, kui nende rühma suurus seda lubab. Senniajani ei ole aga teised rühmad selles küsimuses põllumeeste rühma soowe mitte rahuldanud. Ma tahan seda siin kinni naelutada, et Riigikogu enamus selles asjas on oma vähemusrühmade arwamist õigeaks pidanud. (E. Weberman, rhwsw.: Kommuniste ka ei lastud. — J. Piiskar, is.: Kas teie komisjonide walimisel kommunistide soowe rahuldasite.) Kommuniste on palju vähem ja kui neid oleks 25 olnud, wõib olla, et siis oleks hoopis teine küsimus olnud. Kommunistid deklareerisid, et nad ei ole mitte tulnud Eesti riiki ülesse ehitama, waid teda maha kiskuma ja häwitama. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kus on Teie deklaratsioon?) Põllumehed kirjutasid Eesti iseseiswuse deklaratsioonile alla. (L. Johanson, sd.: Aga waadake, mis Mats Laarman kirjutab.) Kirjutab, et olid ka niisugused, kes alla ei kirjutanud.

Mis puutub rahalistesse summadesse, siis teen ma kaks ettepanekut: esimene ettepanek käsitab sedasama peatükki ja paragrahwi, mille kohta rkl. Johanson ettepaneku tegi, see tähendab esituskulusid. Ma teen ettepaneku sel alal veel kaugemale minna ja vähendada seda summat 700.000 marga wõrra. Ma pean tähendama, et eelarwe-komisjonis ma kaitsesin seda summat, mis praegu üles wõetud. Kaitsesin seda selles kindlas lootuses, et teistele, see tähendab ka Riigiwanemale jäetakse need summad, nagu nad alamkommissjoni poolt ette pandud. Aga peale selle, kui Riigikogu eelarwe oli wastu wõetud, asuti üldisele esitussummade rewideerimisele ja vähendamisele ning wähendati igalpool neid, muuseas Riigiwanemale ettepanud esitussummasid 750.000 marga peale. Kuna aga Riigikogu eelarwe oli komisjoni poolt juba wastu wõetud, siis Riigikogu esituskulusid enam rewideerida ei saanud. On aga loomulik, et Riigikogu ja Riigiwanema esitussummad peawad teatawas kokkõlas olema. Kui Riigiwanem esitab meie põhiseaduse järele Eesti wabariiki, siis on loomulik, et temale on suuremad esitussummad waja kui Riigikogule. Aga, nagu härra Riigikogu esimees siin tähendas, on ka Riigikogul tarwis erakorrallisi esitusi, mispärast Riigikogu esitussummasid hoo-

pis maha tõmmata ei saa. Kui aga tulewad ootamatud erakorralised esitused, on Riigikogul enesel ju palju kergem omale krediiti nõutada, kui Wabariigi Walitsusel ehk tema liigetel. (M. Martna, sd.: Paneb maksud peale.) Noh, eks teie ole ka maksusid peale pannud, suuresandite ju ilma walitsuse tahtmata krediite mitmel pool.

Teine ettepanek oleks teise peatüki § 1 juurde, vähendada palkasid 253.500 marga wõrra ja ühtlasi Riigikogu koosseisust asjadewalitseja abi koht maha kustutada. Mina pean tähendama, et see küsimus tõusis üles alamkommissjonis, kust ta ei tõstetud üles mitte põllumeeste rühma poolt, waid pahemalt poolt ja seal wõttis alamkommissjon ühel häälel wastu otsuse see koht maha tõmmata. Aga kui see küsimus läks eelarwe-kommissjoni, siis selgus, et kommissjoni liigete seljataga ainult põllumehed, kuna teiste rühmade kommissjoni liigetel seljatagust ei olnud, ning see ettepanek kukutati läbi. Aga et siiski see koht seaduses ette nähtud ei ole, et ühekorruga kaks inimest ühe töö peale ametisse pannakse, kus ühest küll, siis arwawad põllumehed, et abi tuleb maha tõmmata.

Juhataja **L. Raudkepp**: Et Riigikogu juba kaks tundi on tööd teinud, siis kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.15 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 7.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**.

O. Gustawson (is.): Kõigepealt tahtsin ma teha weel ühe wäikese lisamärkuse wastukaaluks härra Hünersoni ja põllumeeste rühma teiste liigete wahel-hüüetele ja wäidetele. Ma tähendasin, et põllumeeste kogude rühm oli erikommissjoni walimise wastu. Põllumehed hüüdsid koha pealt wahele — see olla wale. Ma olen wahepeal saanud härra Jürmani poolt ettekantud põllumeestekogude erakorralisest teadaandest ärakirja. Ma kannan sellest teatawa osa ette, et põllumehed näeks, et mul ometi õigus on olnud, waatamata, et sealt poolt mulle wahele hüüti „wale“. Selle erakorralise teadaande wiimane pool ütleb — enne räägitakse selles kommunistide arreteerimisest ja minnakse käesolewa juhtumise juurde üle — järgmist: „Nüüd aga sellel teisel korral ei olnud mingisuguseid materjaali-

sid kogutud, ega ette pandud, kuid selle peale waatamata, käsitatakse küsimust süüdistawas mõttes nii ministri, kui ka Riigikogu liikme kohta, kuna nende kohta enne wastutusele wõtmise küsimuse käsitamist peaks kindlad süüdistusmaterjaalid olema. Seda arwesse wõttes hääletasid põllumeeste kogude Riigikogu rühma liikmed selle ülemineku-wormeli wastu, kuid Riigikogu enamusega wõeti see wormel siiski wastu ja otsustati kommissjon walida, mille wastu meie mitte ei oleks olnud, kui seal oleks räägitud ainult asja uurimisest.“ Ma konstateerin: wastuwõetud ülemineku-wormeli järele on aga erikommissjon mitte ainult asja uurimiseks walitud, waid tarbekorral ka ministrite wastutuselewõtu algatajaks, sellest aga järgneb loogiliselt, et põllumehed on pidanud olema erikommissjoni walimise wastu. (Hulgalised wahelhüüded põllumeeste rühmast: Ülemineku-wormeli wastu!) Ma arwan, et dokumentaalselt olen selgeks teinud, et teie wahelhüüded „wale“ täiesti põhjendamata olid ja ma nad Teie endi aadressil Teile tagasi wõin saata.

Õieti tahtsin ma teha wäikese paranduse Riigikogu koosseisu kohta. Nimelt järgmise: koosseisu wõtta kommissjoni asjaajaja 2 palgaga Mk. 13.500. — ja kustutada kommissjoni asjaajaja palgaga — Mk. 11.700.— Ma põhjendan seda ettepanekut järgmiselt: Teatawasti on meil kaks kommissjoni asjaajajat — härra Beeren ja härra Jõgi. Nende ülesanded on ühe ja sama ulatusega ja minu arusaamise järele sama wastutusega. Endisest ajast on asjaajaja palkadel siiski teatud wahe jäetud. Ma arwan aga, et endine wahe weidi ülekohtune on ja et selle wahe nüüd parandama peaks. Oleks ju loomulik: kui ühe kommissjoni asjaajaja palk on 13.500.—, siis peaks see palganorm maksma ka teise kommissjoni asjaajaja kohta, kelle ülesanded ühte langewad esimese ülesannetega. Et see palk oleks kõrge, seda ei tule wist ükski Riigikogu liige tõendama. Sest kõik, kes kommissjonis on töötanud, teawad wäga hästi, kui palju härra Jõgi'l ja härra Beeren'il tööd on. Palk Mk. 13.500.— on enim wäikene kui liiga kõrge. Mina tähendaksin siin waid weel nii palju, et teiste ministriumide samasuguse wastutusega ametnikud kõrgemat palka saawad kui Riigikogu kommissjoni kaks asjaajajat. Minu ettepanek oleks, teise asjaajaja palk

tõstetagu 11.700.— pealt 13.500.— peale, tähendab samale normile, millise saab esimene asjaajaja.

Juhataja **L. Raudkepp**: Fakti- liseks märkuseks on sõna Riigikogu liik- mel Martna'l.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina võtsin sõna wahejuhtu- mise kohta eelarwe-komisjonis rahami- nistri abi härra Rosendorf'iga. Mina isik- likult võtsin sellest komisjoni koosole- kust osa ja minu isiklik mulje oli järg- mine: rahaministri abi härra Rosendorf andis teateid, mis oluliselt mitte õiged ei olnud, aga tema andis need teated selles usus, et nad õiged pidid olema. Meie võime omale ette kujutada, et ministri abi kõiki üksikasju teada ei või ja kui tema mõne teate suhtes eksis, siis ei eksinud tema mitte tahtes ja juba esi- mesel juhusel, kus tal võimalus oli oma eksitust õiendada, saatis tema teate eel- arwe-komisjoni juhatajale härra Laido- ner'ile, kes selle komisjonile ette kan- dis. Kui asjast nõnda aru saada tahe- takse, nagu oleks rahaministri abi härra Rosendorf tahtnud waleteateid anda, siis see minu arusaamise järele mitte õige ei ole. Teine asi aga on, mis „Kaja“ sellest tegi.

J. Tõnisson (rhw.): Aulikud Riigi- kogu liikmed! Ei ole praegu tõesti põh- just konstitutsioonilisi vaidlusi välja arendama hakata. Kui Riigikogu liige härra Soots ometi tarwilikuks arwas seda küsimust täna päewakorrale tuua, siis piirdun mina ainult selle konstateerimi- sega, kuidas meil kogu põhiseaduse mõte see on, et kõrgemat riigiwõimu teostab rahwas, nagu see on põhiseaduse § 27 põhjal väljendatud. Teiselt poolt on Riigikogu rahwaesitajana see, kes selle riigiwõimu teostamise juures otsustandew on. Riigikogu ülesanne ei ole teatawlt mitte ainult seaduste väljaandmine, nagu siin rõhutatakse, waid Riigikogu kutsub ka ametisse ja wabastab ametist Waba- riigi Walitsuse. Tema walib Riigikohtu liikmed, tema kätte on tegelikult koonda- tud kõik riigiwõimu kõrgemate funktsioonide täitmine. Sellepärast oleks as- jata põhiseadust katsuda seletada teisiti. Eile aga rõhutasin ma, et riigielu ülesan- nete täitmisel Riigikogu ennast targu peab piirama selleks, et üksikute ülesannete täitmisel ei tuleks kokkupõrkeid üksikute riigielu organide wahel, mis oleksid la-

hendamise juures raskusi sünnitanud. Seal ei ole, minu arwates, senni mitte tõsiseid konflikte, mis lahendamise juures ära- wõitmata raskusi oleks teinud, kuid tea- tawalt poolt katsutakse asja nii kujutada, nagu peaksid riigiwõimu tähtsamad funktsioonid koonduma walitsuse kätte. Eil- sete waidluste puhul olen mina selle katse asjatuse ja lootusetuse peale tähendanud ja mina arwan, et sellejuures on ülearune pikemalt peatada.

Mis Riigikogusse enesesse puutub, siis on tänased kirglikud waidlused Riigikogu liigete keskel kahtlemata teatawaid tera- wusi esile toonud ja toowad edaspidigi, kui meie siin üksteise wastu nõnda välja astume. Aga ma loodan, et see põhiheli, mis siin waidlustest sellepoolest läbi on käinud, et nõutakse tarwilikku tähepanu ja täielikku lugupidamist Riigikogu kui riigi kõrgema asutuse wastu, seda põhi- mõtet aitawad teisendada väljaspool Riigikogu ka teised ringkonnad selles mõt- tes, et ei tohi lubada halwakspanemist ega lubamatust Riigikogu wastu. Kui meie seda nõuame, siis ei tähenda see mingisugust isewalitsuse meeoleu, see tähendab ainult riiklikku meeoleu. Ja ma loodan, et selles mõttes tulewikus ei tarwitseks suuremaid waidlusi olla.

Kuidas aga Riigikogu oma ülesannet täidab, sellest oleneb tähtsal määral Riigikogu kulusummade määramine. Siin on täna esitatud ettepanekud vähendada Riigikogu esitussummasid. Seejuures on aga lähtekohaks wõetud seletus, et kui meie Riigikogule jätame suuremad esi- tussummad, mis oluliselt küll põhjendatud on, siis kasutatakse seda ära Riigikogu wastu väljaspool. Et meil ei tuleks niisuguseid meealwauluslikka süüdistusi, nagu kulutaks Riigikogu liig palju tühiste asjade peale, siis soowitakse Riigikogu esitussummasid vähendada. Teiselt poolt on ette toodud sarnase ettepaneku põh- jendamiseks asjaolud, et Riigikogu on üksikute ministeeriumide ja Riigiwanema esitussummasid vähendanud ja sellepärast peab siis ka Riigikogu esitussumma- sid vähendatama. Kui meil see seisukoht wastuwõetaw on, et meie peame alam- määrani minema ja isegi seda weel kär- pima, mis hädatarwilik on, siis wähen- dage esitussummasid ka Riigikogus! Minu äranägemise järele ei ole Riigikogule siin kodus mitte suuri esitussummasid tarwis. Ja ma oleksin selle poolt, et meie sise- riiklikkude esituste jaoks kulud wäikse- mal määral tähendatakse. Kuid mina

hoiatan selle eest, et siin tahetakse ülearu kärpida neid summasid, mida Riigikogule waja läheb, et oma esitajaid rahwuswahelistele konwerentsidele ja kongressidele saata. Meie oleme wiimastel aastatel oma esitajate läbi parlamentide wahelise uniooni konwerentsidest osa wõtnud. Kui meie nüüd tahaksime selle traditsiooni katkestada, et siin meealwaidust rahwa ees etendada, nagu tahaksime meie hästi kokku hoida, selle juures aga riiklikult tähtsa ülesande täitmata jättes, siis ei oleks see mitte õige töö. Meie ei tee demonstratsiooni ega demogoogia otstarbel mitte midagi! Tuldagu ja kõneldagu siis meie wastu, kui meie põhjendatult mõned kulud teeme! Kõik niisugused süüdistused ja mõnitused langewad kokku oma põhjendamatusesse. Sellepärast soowitaksin mina, kaalutagu oluliselt ja asjalikult neid põhjusi, mis pärast summasid vähendada tahetakse, aga niisugused meealwaiduslikud põhjendused jäetagu ära! Kui meie lähemalt waatame, kuipalju ära läheb kulusid wäljaspoole, siis on kõigepealt tarwis arwesse wõtta aastamaks, mis on rahwuswahelise kommertskoja liikmeks olemise eest, see on 1000 Shweitsi franki, tähendab nüüdsetes oludes 65.000 Emk.

Peale selle on kirjanduse muretsemine ja saadikute saatmine nii suuri kulusid teinud, et vähemalt 400 tuhat wäliswaluutas kasutada tuleb. Üle poole miljoni oleks igatahes niisuguseid kulusid, mida mitte kokku hoida ei saa, kui hädatarwilikult tahetakse neid kohustusi täita, mis meil wäljamaal on. Need ei ole mitte esituskulud harilikus mõttes, waid siia on nemad üles wõetud sellepärast, et eelarwe kokkuseadmisel on juhtmõtteks wõetud esitussummadest tasuta need summad, mis lähewad riigi esitamise peale wäljaspool riiki. Need on õieti komandeerimised wõi esitajate saatmised wäljaspoole riiki. Kui meil tuleb parlamendiwaheline kongress kaugemal maal, nõnda nagu Riigikogu liige, härra Martna tähendas, wahest Hispaanias, siis läheb meil kahtlemata mitusadatuhat rohkem. Nõnda ei jää sellest 1.200.000-st koduseks esituseks mitte rohkem, kui paarsada tuhat. Kui teie arwate, et meie weel ühe külaskäigu ehk wastukülaskäigu peame tegema ühele neist parlamentidest, kuhu meie esitajaid oodatakse, siis teie näete, et meie peame äärmiselt kokkuhoidlikud olema, et mõnda üksikut inimest wäljaspoole saata wõiksime, ilma et meil koju jääks wast roh-

kem, kui mõnikümmend tuhat. Sellepärast arwan mina, et olulikult praegu waevalt põhjust on seda summat kärpida. Kui aga äärmise kokkuhoidmise mõttes tarwis on isegi hädatarwilikka kulusid vähendada, siis vähendame. Kuid 500 tuhandega siin kuidagi wiisi wälja ei saa. Mina arwan, et alla 750 tuhande, nagu siin ette on pandud, ei saa kuidagi seda summat määrata, wõi aga teie likwideerite siis need hädatarwilikud kawatsused, mis olemas. Aga kui teie ainult 750 tuhat määrate, siis peab igatahes parlamendi külaskäik ära jääma.

Mina ei saa praegu mitte nimetada, missugused need külaskäigud oleksid. Osalt on aga seal mõne esialgse algatusega tegemist. Wõim aga ainult ühte ütelda: ühe niisuguse külaskäigu tagajärjeks on see olnud, et üks wäljamaa parlamendi liige on oma walitsuse juhile küsimise ette pannud, kas walitsus kawatses Balti riikide huwisid arwesse wõtta, kui tulewad läbirääkimised teiste riikidega? See ainus küsimine kaalub rohkem, kui et meie oleksime mitmeid saatkonde läkitanud wäljaspoole ja oleksime teinud propagandat ei tea missuguste abinõudega. Sellepärast arwan mina, et siin ei ole mitte mingisuguse edwistamisega, ega mingisuguste wälispidiste liialdustega tegemist, kui meie sidemeid otsime teiste maadega ja teiste rahwaste esitustega selleks, et sel teel oma riigi olemasolu ja tulewiku kindlustamiseks ühel wõi teisel teel kaasa aidata. Kui meil aga arwatakse, et seda mitte tarwis ei ole, siis muidugi jäetakse ka hädatarwilikud kulud niisuguste kawatsuste peale kõrwale.

M. Martna (sd.): Mina oleksin heameelega soowinud, et keegi teine Riigikogu liige oleks wahele kõnelenud, kuid nüüd lubage ometi, et ma selle küsimuse kohta oma mõtteid awaldan. On ju õige, et niisugusel waesel ajal peaks kokkuhoidmine igal pool sihiks olema. Siiski — mina juhin parlamendiwahelise uniooni peale tähelpanu ja rõhutan seda, et parlamendiwaheline ühing omal ajal just rahu ja rahupüüete toetamiseks loodi ja et see ühing oma kongressidel ikka ja alati neid nõudmisi on wäljendanud ja neid ka edaspidi wäljendab. Eriti tulewad seal ka erapooletuse ja uute wäikeriikide kindlustamise küsimused, ning vähemusrahwaste küsimused arutusele ning kaalumisele. Meie peame igatahes kaaluma, missugusel määral see kõik ka meie kasuks wilja

kannab. Mina ei taha ka mitte otsekohe öelda, et meie selle peale jaatades wastama peaksime, kuid siiski on sellejuures mainitud otsused ja püüded kaalumise väärt. Kui parlamendiwahelise uniooni tänawuaastane kongress, nagu minewal aastal Kopenhaagenis kawatseti, tõepoolest Hispaaniasse wiiakse, siis peaksime meie kulude pärast kaaluma, kas sinna minna maksab. Kuid minu arwates ei oleks meie iseseiswa elu esimestel aastatel see mitte kahjulik, kui meie ka Hispaaniasse oma saadikud saadaksime. Sellel kongressil wõiwad kõne alla tulla küsimused, mis meid wäga ligidalt puudutawad ja wõidaks ka selles mõttes mitmesugused otsused wastu wõtta. Seda ei tule mitte nii mõista, et mainitud otsused ka tegelikult täide wiidaks, kuid tuleb arwesse wõtta, et kongressist osawõtjad on teiste maade parlamentide liikmed ja nemad on lubanud oma parlamentides nende otsuste läbiwiimise eest wälja astuda, mis kongressidel wastu wõetakse ja selles mõttes ongi need otsused tähtsad. Sellepärast oleks siis ka minu arwates — wõib olla tõesti kahjulik, kui meie selleaastastest kongressidest osa ei saaks wõtta ja juba lihtsalt sellepärast, et meie seega oma parlamentlikust elus wõi tegevusest aru anda ei saa. Aga üks teine asi, mis nendesse külaskäikudesse puutub, ja millest mina juhuse eile ühe hädaga rääkisin, on ka õige tähtis ja see puutub nimelt meie nõndanimetatud raudtee kontsessiooni. Keegi meie inseneeridest oli walitsuse ülesandel minewal aastal Londonis käinud ja seal ka praeguse ministri Henderson'iga kõnelenud ning wõimalusi puudutanud, mis siis tekiksid, kui Wenemaa Inglismaa poolt tunnustatakse, ja kui siis läbirääkimised kaubalepingute sõlmimise asjus jne. Wene ja Inglise wahel käima pandaks. Tema olla, näiteks küsinud, kas nende lepingute wõi läbirääkimiste puhul ka näiteks Eestit silmas peetakse. Selle peale olla Arthur Henderson öelnud, et niikaua, kui wanameelne walitsus Inglismaal püsib, ei wõi sellest juttu olla, et Wenemaa tunnustatakse ja sellepärast ka asjata on mõelda mingisuguste läbirääkimiste peale. Kuid tema on juurde lisanud, et niipea, kui tööpartei Inglismaal walitsuse etteotsa astub, siis on see kahtlemata kindel, et Wenemaa tunnustatakse ja et siis kaubaleping sõmitatakse ning: „pange tähele, kui see silmapilk käes on, siis kõnelege edasi.“

Noh, nüüd minu härrad, on see silmapilk käes ja mina arwan, et meie parlamendi saatkonna külaskäik Londoni, kus praegu tööpartei walitsuse eesotsas on, selles suunas kahjulik ei wõiks olla, waid überpöördult. Kõnealolewa summa juures tuleks kõiki neid wõimalusi arwesse wõtta, olgugi, et mina praegu niisugust ettepanekut teha ei wõi. Ma tähendan selle peale, et Inglise parlamendi saatkond on meil külas käinud ja kui meie poolt sinna külaskäik tehakse, see Eestile mitte kahjuks ei ole. Edasi tuletan meelde, et meil kahe aasta eest awalikult külaskäiku Leedule ette kuulutati, mis senni weel täidesaatmist ootab.

Juhataja **L. Raudkepp**: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja **H. Anniko**: Eelarwes on järgmised parandused ette pandud. Härra rkl. Johanson'i poolt on ette pandud esituskuludid vähendada 450.000 marga wõrra. Siis on weel kindral Soots'i poolt on ette pandud esituskuludid vähendada 700.000 marga wõrra. Siis on weel kindral Soots'i poolt ette pandud kantselei arwel palkadest maha kustutada asjadewalitseja abi, palgaga 19.500.—, see on kolmeteistkümne kuu eest teeks wälja 253.500 marka. Siis on rkl. Gustawson'i poolt parandus tehtud Riigikogu komisjoni noorema asjaajaja palka samawääriliseks teha kui wanema asjaajaja, see on 13.500 marka kuus. Nende parandustega ei wõi mina eelarwe-komisjoni nimel mitte ühineda. Mis esituskuludesse puutub, siis on lugupeetud Riigikogu esimees härra Tõnisson ja nõnda ka rkl. härra Martna wäga elawalt seletanud, mispärast meil just neid summasid tarwis läheb. Ja kui meie riik on üldiste riikide peresse wastu wõetud, siis peab tema ka neid ülesandeid täitma, mis sellega kaasas käiwad. Ja sellepärast panen ette esituskuludid selles summas wastu wõtta, kui eelarwe-komisjoni poolt esitatud — 1.200.000 marka. Siis ei wõi mina ka sellega ühineda, mis kindral Soots'i poolt ette pandud — asjadewalitseja abi maha kustutada ja sellega 253.500 marka eelarwest wälja jätta. Eelarwe-komisjonis oli see asi juba pikemalt arutusel ja seal seletati selgelt, kui hädasti tarwis on just mitmesuguste protokollide koondamise ja korraldamise juures seda abi. Sellepärast teen eelarwe-komisjoni nimel ettepaneku asjadewalitseja abi koht ülesse jätta, palgaga 19.500 marka. Siis härra

Gustawson'i ettepanekuga ei saa mina ka nõus olla, sest siin on ikka nõnda olnud, et wanem komisjoni asjaajaja on palgaga 13.500 mk. ja noorem — 11.700 mk. Panen ka seda ette selles summas wastu wõtta, kuidas see eelarwe-komisjoni poolt on wastu wõetud.

Juhataja **L. Raudkepp**: Fakti- seks märkuseks on sõna rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Mind paneb imestama, et aruandja eelarwega mitte tuttaw ei näi olewat. Aruandja tõendab, et eelarwes olla ette nähtud komisjoni wanem ja noorem asjaajaja. Eelarwe lehekülg 3. peal leiame: komisjoni asjaajaja 1, palgaga 13.500 mk. ja rida alamal dito märgid — 11.700 mk. Wanemast ja nooremast asjaajajast seal üldse juttu ei ole.

Juhataja **L. Raudkepp**: Riigikogu korraliste kulude ja kantselei koosseisu kohta on tehtud järgmised ettepanekud:

L. Johanson'i ettepanek: wõtta „peatükk I, § 4. Esitus 750.000 mk.“ (endise 1.200.000 mk. asemele, s. o. vähendada 450.000 mk. wõrra.)

J. Soots'i esimene ettepanek: „peatükk I, § 4. Esitus — vähendada 700.000 mk. wõrra.“

J. Soots'i teine ettepanek: „Riigikogu koosseisus asjadewalitseja abi koht maha tõmmata“ ja ühenduses sellega „peatükk II, § 1. Palgad — vähendada 253.500 mk. wõrra.“

(J. Tõnisson, rhw.: See on tänuks sellele, et põllumehed juhatuse seie ole.)

O. Gustawsoni ettepanek: wõtta „komisjoni asjaajaja 2 — 13.500 mk.“

„Komisjoni asjaajaja 1 — 11.700 mk. kustutada“ ja ühenduses sellega „peatükk II, § 1. Palgad — suurendada 23.400 mk. wõrra.“

Esitussumma kohta on kolm ettepanekut: 1) Rkl. Johanson'i ettepanek vähendada esitussummat 450.000 marga wõrra, see tähendab, wõtta 750.000 marka, 2) rkl. Soots'i ettepanek wõtta esitussummaks 500.000 marka ja 3) komisjoni ettepanek — 1.200.000 marka. Et need ettepanekud paralleel-ettepanekud on, siis panen nad hääletamisele esialgu „poolt“ selles järjekorras, nagu nad sisse antud. (J. Soots, põl.: Kõige kaugemale minew parandus kõige enne.) Ma waa-

tan parandus-ettepanekute peale, kui paralleel-ettepanekute peale. (J. Soots, põl.: Üks on suurem, teine väiksem.) (Aruandja H. Anniko: Komisjoni ettepanek on kõige suurem, härra Soots. — K. Wirma, sd.: No pange siis teistpidi, siis nad jääwad rahule.) Ma panen igatahes hääletamisele kui paralleel-ettepanekud. (Hääletatakse.) (K. Wirma, sd.: Lugege kodukorda kõigepealt.) Hääletamise resultaadid on järgmised: rkl. Soots'i ettepaneku poolt — 17 häält, rkl. Johanson'i ettepaneku poolt — 22 häält ja komisjoni ettepaneku poolt 18 häält. Kwoorumraamatus on 81 liiget sisse kirjutatud, nii et ükski ettepanek ei ole saanud absoluutset enamust. Kodukorra järele tuleb „poolt“ ja „wastu“ hääletamine hääleteenamuse järjekorras. Hääletamisele tuleb „poolt“ ja „wastu“ rkl. Johanson'i ettepanek, et esitussummadeks 750.000 marka määrata. (Hääletatakse.) (J. Soots, põl.: Härra Johanson, meie toetame teid. Waadake, et teie teinekord meid ka toetate.) Hääletamisele tuleb „poolt“ ja „wastu“ komisjoni ettepanek. (Hääletatakse.) Hääletamisele tuleb „poolt“ ja „wastu“ rkl. Soots'i ettepanek. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: rkl. Johanson'i ettepaneku poolt on 28 ja wastu 18 häält; komisjoni ettepaneku poolt on 17 häält ja wastu 28; rkl. Soots'i ettepaneku poolt on 16 häält ja wastu 20 häält — sellega on rkl. Johanson'i parandus-ettepanek wastu wõetud.

Asun teiste paranduste hääletamisele. Kõigepealt tuleb hääletamisele rkl. Soots'i ettepanek — kustutada asjadewalitseja abi koht ja sellele wastawal vähendada peatükk II § 1. Palgad — 253.500 marga wõrra. (Hääletatakse.) Poolt on antud 24 häält, wastu 18 häält, — seega on ettepanek wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Gustawson'i ettepanek. (Hääletatakse.) Poolt on antud 22 häält, wastu ei ühtegi, — seega on ettepanek wastu wõetud.

Nüüd panen hääletamisele Riigikogu korralised kulud ühes wastuwõetud parandustega, nii et komisjoni poolt ette pandud summa asemele tuleks 44.051.400 marka, ja ühes sellega Riigikogu kantselei koosseisu nende parandustega, mis juba wastu wõetud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on Riigi-

kogukorralised kulud ja kantselei koosseis wastu wõetud.

Aruandja **H. Anniko** (loeb):

RIIGIWANEM JA RIIGIKANTSELEI.

I jagu.

Riigivanem.

Peatükk I.

§ 1. Palgad	1.059.500.—
§ 2. Ametsõitute tasu	50.000.—
§ 3. Arstiabi ja toetus	18.000.—
§ 4. Esitus	1.250.000.—
variant	(750.000.—)
§ 5. Ametnikkude ja teenijate warustus	167.000.—
§ 8. Kantseleikulud	120.000.—
§ 9. Majapidamine	968.100.—
§ 11. Sõidu- ja weoabinõud	550.600.—
§ 12. Liikuw wara	230.000.—

Kokku peatükk I 4.413.200.—

II jagu.

Riigikantselei.

Peatükk I.

§ 1. Palgad	1.868.300.—
§ 2. Ametsõitute tasu	74.000.—
§ 3. Arstiabi ja toetus	65.000.—
§ 5. Ametnikkude ja teenijate warustus	57.700.—
§ 8. Kantseleikulud	430.000.—
§ 9. Majapidamine	548.300.—
§ 12. Liikuw wara	20.000.—
§ 20. Wappide ja pitserite walmistamine	300.000.—
§ 90. Segakulud	25.000.—

Kokku peatükk I 3.388.300.—

Riigiraamatukogu.

Peatükk II.

§ 1. Palgad	680.400.—
§ 2. Ametsõitute tasu	9.000.—
§ 3. Arstiabi ja toetus	15.000.—
§ 8. Kantseleikulud	95.000.—
§ 12. Liikuw wara	10.200.—
§ 21. Raamatukogud	1.350.000.—
§ 90. Segakulud	10.000.—

Kokku peatükk II 2.169.600.—

Riigiarhiw.

Peatükk III.

§ 1. Palgad	848.100.—
§ 2. Ametsõitute tasu	35.000.—

§ 3. Arstiabi ja toetus	25.000.—
§ 5. Ametnikkude ja teenijate warustus	21.500.—
§ 8. Kantseleikulud	82.000.—
§ 9. Majapidamine	77.800.—
§ 12. Liikuw wara	10.000.—
§ 90. Segakulud	50.000.—

Kokku peatükk III 1.149.400.—

Riigi statistika keskbüroo.

Peatükk IV.

§ 1. Palgad	7.518.000.—
§ 2. Ametsõitute tasu	82.800.—
§ 3. Arstiabi ja toetus	170.000.—
§ 5. Ametnikkude ja teenijate warustus	32.800.—
§ 8. Kantseleikulud	5.778.000.—
§ 9. Majapidamine	513.600.—
§ 12. Liikuw wara	50.000.—
§ 14. Hoonete remont	134.400.—
§ 90. Segakulud	30.000.—

Kokku peatükk IV 14.309.600.—

Kokku Riigivanem ja riigikantselei 25.430.100.—

Koosseisud.

RIIGIWANEM JA RIIGIKANTSELEI.

I jagu.

Riigivanem.

Riigivanem	1	50.000.—
Riigivanema erasekretäär	1	18.000.—
Riigivanema adjutant	1	13.500.—

II jagu.

Riigikantselei.

Riigisekretäär	1	28.800.—
Kantseleijuhataja	1	18.000.—
Pearaamatupidaja	1	13.500.—
Wanem asjaajaja	1	8.700.—
Asjaajaja	1	7.700.—
Arhiwaar	1	6.200.—
Registraator	1	5.800.—
Arweametnik	1	6.200.—
Masinakirjutaja wanem	1	5.300.—
Masinakirjutaja	1	5.000.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
Wastuwõtja ametnik	1	5.800.—
Teenijate wanem	1	5.000.—
Käskjalg	1	4.800.—
Uksehoidja	1	4.800.—
Alaeline käskjalg	1	4.500.—
Alaeline käskjalg	1	3.000.—

Riigiraamatukogu.

Raamatukogu juhataja	1	16.500.—
Abijuhataja	1	13.500.—

Raamatukogu wanem ametnik	2	5.500.—
Raamatukogu noorem ametnik	2	5.300.—

Riigiarhiiv.

Juhataja	1	19.500.—
Juhataja abi	1	15.300.—
Arhiivaar	1	8.700.—
Ametnik	2	5.500.—
Wanem teenija	1	5.000.—

Riigi statistika keskbüroo.

Juhatus ja kantselei.

Juhataja	1	21.600.—
Abijuhataja	1	18.000.—
Statistik-redaktor	1	15.300.—
Redaktori abi	1	9.900.—
Sekretäär	1	11.700.—
Wanem statistik	1	9.900.—
Kartograaf	1	7.700.—
Raamatupidaja	1	7.700.—
Joonistaja	1	5.500.—
Kantseleiametnik	2	5.300.—
Registraator	1	5.800.—
Masinakirjutaja	1	5.000.—
Käskjalg	1	4.500.—
Käskjalg	1	4.000.—

Üldosakond.

Osakonna juhataja	1	15.300.—
Statistik-arst	1	11.700.—
Wanem statistik	5	9.900.—
Noorem statistik	2	6.800.—
Wanem statistika arwe-ametnik	6	5.800.—
Noorem statistika arwe-ametnik	4	5.000.—

Majandusosakond.

Osakonna juhataja	1	15.300.—
„ „ „ abi	1	11.700.—
Wanem statistik	2	9.900.—
Noorem statistik	3	6.800.—
Wanem statistika arwe-ametnik	4	5.800.—
Noorem statistika arwe-ametnik	7	5.000.—

Põllumajanduse osakond.

Osakonna juhataja	1	15.300.—
Wanem statistik	2	9.900.—
Noorem statistik	4	6.800.—
Wanem statistika arwe-ametnik	4	5.800.—

Panen eelarwe-komisjoni nimel ette tähendatud koosseisu kui ka seda eel-

arwe-summat, mis siin ette kantud, sel kujul vastu võtta, nagu eelarwe-komisjoni poolt esitatud.

Riigisekretäär **K. Terras**: Lu-
gupeetud Riigikogu liikmed! Riigiwa-
nema eelarwe osas § 4 all on Riigikogu
eelarwe-komisjoni poolt esitussummad
esitatud kahes variandis: 1.250.000 mk.
ja 750.000 mk. Möödaläinud aasta eesku-
jul on Riigiwanema esituskuludeks palu-
tud 1.250.000 mk. Sellest summast läheks
750.000 mk. harilikkude esituskulude kat-
teks, kuna 500.000 mk. ette nähtud on
välisriikide esitajate erakorralisteks was-
tuwõtmisteks. Möödaläinud aasta eelar-
wes määratud 500.000 mk. jäi tarwita-
mata, sest et erakorralisi wastuwõtmisi
ei olnud. Wõib olla jääb ka käesolewal
aastal see summa tarwitamata, ei ole ka
praegu kindlasti teada, kas sarnaseid era-
korralisi wastuwõtmisi saab olema wõi
mitte. Kuid eelarwes peaks see summa
olema, sest waewalt wõib keegi seda
soowitawaks pidada, et väljaspool eelar-
wet ja alles siis krediidinõudmisega tul-
lakse, kui tarwidus summasid välja anda
juba käes. Ja sarnane seisukord wõib
wäga kergesti tekkida, kui selleks ots-
tarbeks eelarwes tarwilisi summasid ei
ole. Eelarwe-komisjonis olnud läbirää-
kimised on nähtawasti mõnel pool eksi-
arwamisi esile kutsunud. Ollakse arwa-
misel, et selle krediidi määramise taga-
järjel peab muuseum Kadrioru lossist lah-
kuma. Ma wõin teile kinnitada, et selle
summa määramine muuseumi asukoha kü-
simusega mingisuguses ühenduses ei seisa.
Kui Kadrioru lossist üldse juttu on olnud,
siis ainult niipalju, et eelmine Wabariigi
Walitsus on kõigi muude wõimaluste hul-
gas arwesse wõtnud ka Kadrioru lossi
ruumid, kus tarbekorral wõiks erakorra-
lisi wastuwõtmisi korraldada ka siis, kui
tarwilikud ruumid muuseumi kätte edasi
kasutada jääks. Kuid ma rõhutaksin weel
kord, et see küsimus on alles lahtine, kus
neid erakorralisi wastuwõtmisi korraldada
ning et neist wastuwõtmistest muuseumi
saatus ei olene. Seda teile ette kandes,
palun Riigiwanema esituskuludeks mää-
rata 1.250.000 mk.

M. Martna (sd.): Austatud Riigi-
kogu liikmed! Mina pean siinkohal ka
seekord ühe asjaolu peale tähelepanu juh-
tima, millest ma juba mitmel korral olen
kõelnud, see on meie statistika kesk-
büroo ja selle töö peale. Ma palun seda

mitte nõnda wõtta, nagu ei tunnustaks ma seda suurt tööd, mis statistika keskbüroo on teinud, selle kohta on meil tunnistusi küllalt. Kuid ma olen juba mitmel korral rõhutanud, et see töö, minu arwates, ikkagi weel paremat korraldust wajaks ja et parem korraldus wõimalik peaks olema.

Ma olen selle peale tähelepanu juhtinud, et, näiteks, teated, mis statistika keskbüroo annab, sagedasti liiaks wananenud on. Ühel möödaläinud koosolekul tähendati siin tööstatistika peale, mis statistika büroo wiimasel ajal ette on wõtnud. See on iseenesest väga tähtis töö. Aga kui meie andmeid tarwitada tahaksime, siis peame ka siin ütleva, et ka need wananenud on. Siin peab tähendama, et see tööstatistika üldse väga puuduliku pildi pakub sellest, mis meie tööstatistikast ootame. Kui meie tööstatistikast tahame teada saada, kui palju meil töölisi lühemat aega tööd teewad, näiteks, 4 ehk 5 päewa nädalas, selle kohta andmeid sealt ei leia. Kui meie sellest statistikast tahaksime teada saada, kui laias ulatuses meie tööstuses 8-tunniline tööpäew maksew on ja kui laias ulatuses sellest üle astutakse, siis ka selle kohta ei saa meie sealt selgust. Meie leiame sealt küll, kui palju on makstud hariliku töö ja ületunnitöö eest, aga need summad on sedawiisi kokku arwatud, et nende eraldamist wõimalik ei ole ette wõtta. Wähemalt ei ole mina seda mitte suutnud teha. Aga praegusel silmapilgul, eriti aasta wahetusel, oli meil väga palju sellega tegemist, et andmeid saada selle kohta, kuipalju meil tööta töölisi olla wõiks wõi oleks. Meie statistika keskbüroo oma töökorraldamisega on asutus, kes neid andmeid peaks muretsema. Andmed, mis meie sealt leiame, ulatasid ikka vähemalt 3 kuud tagasi, nii et meie jõulu ajal alles teada saime kõige paremal korral, kuidas seisukord oktoobri algul ehk septembrikuu lõpul oli. Niisuguste andmetega ei saa, kui meie tööpuuduse wastu wõitlema peame ja selleks abi peame otsima, opereerida, sest 3 kuud tagasi, see pilt ei ole mitte tänane pilt. Muidugi tänast pilti meie ei saa, aga andmed ei tarwitseks ometi üle ühe kuu wanad olla.

Siis juhiksin weel selle peale tähelepanu, et meil niisugused ülewaated statistilisel alal puuduwad, mis väga wajalised oleksid. Siin tahaks eeskujuks nimetada Soomet, mitte Soome statistilist ajakirja, waid ma nimetaksin seda ajakirja, mis Soomes wälja antakse just selle

külje walgustamiseks, millest ma siin eriti rääkisin ja mida meie statistika kuukiri ka walgustada tahab. See on Soome „Sosiaalinen Aikakauskirja“, see on sotsiaalne ajakiri. Missuguseid küsimusi siin käsitatakse? Siin meie leiame esimeses numbris professor Woionmaa poolt „Alkoholi salawedu ja selle wastu wõitlemine“, Heino Kuusi poolt, see on endine minister: „Üüri wahekordade seisukord Soome linnades jõulukuul 1923 a.“ Need kaks kirjutust näitawad, missuguste küsimustega seal tegemist tehakse niisuguses teaduslikus ajakirjas. Kuna meie oma korteriolu ja üüriwahekordade üle, nii öelda, üsna käsikaudu kobame, leiame seal ajakirjas, mis jaanuarikuus ilmub, üüriwahekordade walgustamise ja selge pildi nendest wahekordadest detsembrikuus. Nõnda siis iga kuu toob ajakiri ülewaate elukallidusest ja eluhoiu indeks awaldatakse iga kuu kaunis laias ulatuses, siis teated mitmesuguste ainete hindade, ka üüride kohta. Siis mitmesugused teised teated, näiteks, wäljamaalt kirjutatud — töötulide lepitamine wäljamaadel, siis Norra tööpuuduse wastu kinnitamine, siis Daani tööpuuduse kassad 1922 aastal, siis Daani haiguskindlustuse kassade tegewus 1921 aastal, siis mitmesuguste maade ametiühisuste liikumine, uued seadused, määrused jne. Kui meie teist numbrit waatame, ka siis näeme teistsuguseid asju ja teistsuguseid kirjutusi kui meil. Teises numbris kirjutab härra Winäläinen riigi alkoholi ärist, siis metallitöölise tööpalgad 1913—1923 aastani, mitmesugused andmed ja ülewaated wäljamaalt ning uued seadused Soomes ja wäljamaal. Kui meie sarnaseid kirjutusi meie statistika keskbüroo kirjutustega wõrdleme, kust poolt niisuguseid kirjutusi ootama peaks, sest see on meil sellekohane teaduslik ja kallis asutus, kus tarwiliku haridusega inimesed töötawad, siis pean kahjuks ütleva, et ma ei leia, et siin sarnaste küsimistega tegemist oleks tehtud. Mul on praegu ees üks meie statistika büroo wäljaanne, see on „põllumajanduse statistika andmed ja teostamine“. See on hiljuti wälja antud ja väga huwitaw ning tarwilik töö, aga mitte nii kiire, et ta juba täna oleks ilmuma pidanud, waid selle asemel oleks mõni teine, kiirem töö, ilmuda wõinud. Tähtis ei ole selle ilmumine praegusel silmapilgul just sellepärast, et põllumajanduslik üleskirjutus wõetakse alles wast tulewal aastal ette. Sellepärast oleks ka nende andmete ilmuta-

mine tulewal aastal enne mainitud üleskirjutust — tähtis olnud. Samuti on ilmunud veel teisi mitmesuguseid wäljaandeid, nagu „Kahjulikud putukad“. „Kesawäetamine“ jne. Ma ei ütle, et need küsimused tähtsusega oleks, kuid minu arwates on meil teisi tähtsamaid küsimusi sotsiaal alal esile kerkinud, nagu ma juba tähendasin — tööpuuduse küsimus ja ka meie korteriolud. (Segane wahelhüüe K. Tonkman'i, põl. poolt.) Kui Teie soovite, et ma Teile wastama peaksin, siis paluksin natukene waljumalt. (K. Tonkman, põl.: Putukad sööwad selle raha ära, millega korterid ehitada saaks!) Noh, see on Läänemaa tarkus. Mina olen ka küll Läänemaa laps, kuid seal warem ära tulnud, pole sellest tarkusest õnneks osa saanud. (Segane wahelhüüe J. Soots'i, põl. poolt.) Wist on ka härra kindral Soots Läänemaal? (J. Soots, põl.: Eksite, mina olen mulgi seisusest. Naer.) Olgugi, et härrad Tonkman ja Soots korterikriisist midagi teada ei taha, on ta meil ometi olemas, ja meie teadusmehed riigi statistika keskbüroos ei tohiks niisugusel arwamisel olla, nagu härrad Soots ja Tonkman, waid peaksid teadma, mis korterikriis tähendab, ning püüdma seda olukorda walgustada. Meie oleme aga selle asemel näinud, et seal pool teistsugu küsimusi tähtsamaks peetakse. Oleks palju tähtsam walgustada näiteks niisuguseid asju, nagu meie korterikriis, kas ta on niisugune, kui mina arwan, wõi niisugune nagu härrad Tonkman ja Soots arwawad. Statistika keskbüroo, kui erapooletu teaduslik asutus, peaks katsuma sel alal rohkem tööd teha. (K. Tonkman, põl.: Korteriolude kohta on meil tähtsad andmed.) Need andmed on muidugi need, mis rahwalugemise materjaliga koos korjatud, kuid iseseiswat ülewaadet wõi, nii öelda, teaduslikku uurimistööd, isegi üldist monograafiat ei ole ma mitte näinud. Ehk kui ta on ilmunud, siis wist nii hiljaaegu, et mina seda veel näha pole jõudnud. (K. Tonkman, põl.: Need andmed räägiwad Teie kahjuks ja sellepärast ei taha Teie neid teada saada!) Mina loodan, et härra Tonkman need andmed, mis minu kahjuks räägiwad, ette toob, kuid teistsugusel wiisil, kui need, mis ta eile õhtul siin ette tõi.

Ma juhiksin veel tähelpanu selle peale, mida juba ennemgi siin puudutanud olen, et meil andmed eluhoiu indeksi üle puu-

duwad. Kui ma sellest wiimati rääkisin, siis kinnitati statistika keskbüroo poolt, et käesolewa aasta esimestel kuudel need andmed kokku seatakse, kuid siamaani ei ole ma neid näinud. — Eelwiimases statistika kuukirjas kirjutati, et järgmine number ilmub selle kuu 15-daks, kuid täna on, kui ma ei eksi, juba 18-nes, kuid statistika kuukiri on alles ilmutata. Seda wanaks- wõi hiljaksjäämist wabandab statistika büroo sellega, et meil ei olla korrapäraseid trükikodasid, kes seda tööd nõnda teha wõiks, nagu tarwilik oleks. Selle wastu waidlewad aga meie trüki-kojaoomanikud pika kirjaga ja awalik wastus selle kohta ilmus juba suwel „Graafikas“. Siin juhatakse tähelpanu selle peale, et statistika keskbüroo on oma tööde walmistamiseks ühe niisuguse trükikoja walinud, mis oma masinate poolest muuseumi kuulub. See on mingisugune trükikoja masin, millega 80. aastate algul siin Tallinnas Harjuwärawas Tesloni majas Jaak Järw oma „Wirulast“ trükkis. Ma olin nägemas, kuidas seal seda masinat 2—3 meest wäntasid, pärast wäntasid selle masinaga wennaksed Reinwald'id Narwas oma „Wirmalisi“. Nüüd wäntab aga meie statistika büroo selle masinaga oma statistilist kuukirja. (Riigisekretäär K. Terras: Eksite, härra Martna.) See wõib ju olla, et kõiki asju selle wana masinaga ei trükita, kuid mul on igatahes teada, et Tallinna trükikodadeomanikud juhiwad tähelpanu selle peale, et seal tõesti see wäntmasin alles tarwitusel on. Ma ei ole seda mitte isikult waatamas käinud ja sellepärast ei wõi ma ka öelda, kas see tõesti just nõnda on, aga siiski arwan mina, et trükikodadeomanikud ei oleks Wabariigi Walitsusele sellest nõnda kirjutanud, kui asjaolud põhjalikult teistsugused oleksid. Minul on ärakiri sellest kirjast, mis Wabariigi Walitsusele on saadetud minewal kuul, see on 19. weebbruaril käesolewal aastal. (Riigisekretäär K. Terras: Olete walitsuse wastuse ka saanud?) Ei, mulle ei ole seda veel kätte saadetud. (Riigisekretäär K. Terras: Wäga kahju!) Wäga kahju? Teie teate ju, härra riigisekretäär, et minule seda ei ole saadetud, ega ole mul ka õigus seda oodata. Teie olete ju ise selle wastuse saatja ja teate, et mina seda saanud ei ole. Minu arwates peaks wõimalus olema neid statistilisi töid ka Tallinnas trükkida. Aga kui Narwas trükkimine parem ja süüdsam on, siis

peaks ikkagi selle eest hoolt kandma, et tööd seal rutemini walmis saaksid. Rutuline walmissaamine ei olene üksi trükikodadest, waid sageli ka käsikirjast, mida trükikodadesse saadetakse. Kui käsikirjas ei ole wärskeid andmeid olemas, siis ei wõi trükikoda selleks midagi parata, et need wärskemaks saaksid. Ainult suurtes joontes tahaks ma selle juures peatada, sest niihästi riigisekretäär kui ka statistika büroo juhataja ei ole minu sõnadega nõus. Nad toowad ette, et teistes parlamentides ei olla kuulda olnud juttu statistika büroost, ei olla statistika büroo töid arwustatud. Mina pean siiski oma parlamendis tarwilikuks riigisekretääri tähelpanu selle peale juhtida, kuna ju ülemwalitsus tema käes on, kuna statistika büroo tema walwe all töötab, et tema püüaks selle eest hoolt kanda, et nende tööde walmistamise juures ka neid jooni püütakse silmas pidada, mille peale mina tähelpanu juhtisin. Ma ei tea mitte ega wõigi teada, kas statistikabüroo juhtiwate jõudude seas huwi nende asjade wastu on, mille peale mina siin tähelpanu juhtisin. Minu soow oleks siis, et härra riigisekretäär niisuguste tööde walgustamiseks wast ehk jõudusid peaks muretsema, näiteks Tartu ülikooli jõudusid selleks mobiliseerima, aga mitte sellega ei lepiks, et meie riigielus nii tähtsad sotsiaalküsimused täitsa walgustamata seisawad. Niisuguse ametliku, riikliku teadusliku asutuse poolt on meil õigus oodata, et siin mainitud alasid silmas peetaks.

O. Gustawson (is.): Ma tahaksin lühidalt tähelpanu pöörata kahe küsimuse peale. Kõigepealt eelarwe esimese jao § 4 peale, mis kõneleb esitussummadest. Siin on teatawasti kaks warianti üldkomisjoni poolt ette pandud. Üks — wõtta esituskuludeks 1.250.000 marka ja teine — wähendada see summa 500.000 marga wõrra, see on redutseerida 750.000 marga peale. Riigisekretäär on wahepeal katsunud põhjendada esimest warianti. Mulle paistab aga see põhjendus weidi wähe paikapidawana. Kõigepealt ei wasta ta täpselt sellele, mis kõneldi sama summa põhjendamiseks eelarwe-komisjonis. Seal toodi ette — 500.000 marka minna spetsiell selleks, et Kadrioru lossi sisse seada wastuwõtmiseks. Nüüd on aga eelarwe-komisjon Kadrioru lossi kohta soowiwalduse wastu wõtnud, et see loss peaks jääma muuseumi kätte edasi. Loomulik, et kui see soowiawaldus Riigikogu plee-

numis wastu wõetakse, siis Kadrioru lossist muuseumi wälja ajada ei saa. Järjekult langeb ära põhjendus, nagu peaks see summa Kadrioru lossi sisseseadmiseks minema. Nüüd on härra riigisekretäär öelnud, ei olla üldse arwesse wõetud, et see summa pidawat minema Kadrioru lossi sisseseadmiseks. Nõutud summa minewat ühe teise ruumi sisseseadmiseks. Paistab aga natukene ebaloomulik olewat, et see summa on ühe sarnase ruumi ümberkorraldamiseks, millest isegi ei teata weel, kuhu see ruum õieti tuleb. Sisseseadega aga on ju tingitud teatud hoonest ja ruumist. Sellepärast on wara tulla ja rääkida rahast, mis läheb tarwis teadmata ruumide sisseseademurtemiseks. Sellepärast arwan mina, et 500.000 marka tohiks küll wähe wastuwõetaw olla — eriti põllumeestele. Põllumehed oma ettepanekuga Riigikogu esitussummasid wähendada, rõhutasid, et nemad esitawad oma wähendus-ettepaneku silmas pidades seda, et Riigikogu esitussummad peaksid enam-wähem wastama Riigiwanema esitussummadele. Nüüd on Riigikogu esitussummadeks wastu wõetud 750.000 marka. Kui tahetakse konsekwent olla ja oma eelmiste põhimõtete juurde jääda, siis ei saaks põllumeestel teist seisukohta olla, kui hääletada 750.000 marga poolt. (Wahelhüüe paremalt poolt.) See on wäga armas kuulda, kui teie sellega nõus olete. Ma toetan teist warianti, wähendada esituskulud 500.000 marga wõrra.

Edasi tahaksin ma teha weel paar wäikest märkust riigi raamatukogu kohta. See raamatukogu sai eelarwe korras läinud aastal 2.340.200 marka ja tänawu aastal on küsitud 2.903.000 marka ja see summa on ka lubatud. See on summa, mille eest siiski ühte kui teist raamatukogule muretseda wõiks. Meil on aga riigiraamatukogu juureski maad leidnud tawaline wääratus: sellele kohale on saanud — ma ei tea mitte mil põhjusel wõi kelle eestkostel — isik, kellel selleks ametiks erioskust ei ole. Öeldakse küll ühes wanasõnas, et kui jumal annab koha, siis annab ta ka oskuse. Aga igakord ei ole see mitte nii. Ja käesolewal korral kaugegtki mitte. Kui teie waatlete riigiraamatukogu juhtimist kahe aasta jooksul, siis tuleb põhjendatult kahelda, kas sarnase juhtimise juures riigiraamatukogu suudab täita neid ülesandeid, mis tema peale langewad. Rääkimata sellest, et senni ajani ei ole muretseda suudetud

isegi mitte mõistlikuid rakendamisraamatuid, tundub üldse kogu raamatukogu korraldus iganenuna ning noaegsena.

Kui võtta näiteks ja võrrelda riigiraamatukogu rakendusraamatuid ja sise-mist korraldust Tallinna linna raamatukogu omaga, siis peab kõigepealt konstateerima, et riigiraamatukogus puudub üldine kataloog. Seda ei ole olemaski. Teatud asjatundjate poolt öeldakse, et praeguse korra juures ei ole mõtet seda kataloogi kokku seadma hakata. Wist on aastat poolteist tagasi selle tööga algust tehtud, aga tööga edasi jõutud ei ole. Asjatundjad aga ütlevad, et kataloog ilmtingimata olema peab. Ilma selleta kaotab raamatukogu väga palju. Siin on see töö sellepärast lonkamas ja lõpetamata, sest et raamatukogu juhataja ei suuda hakkama saada nende ülesannetega, mis tema, kui juhataja peale peaksid langema. Igal sammul tundub, et puudub juhataja korraldaw käsi. Linnaraamatukogu juhataja Sibul olla lausa tähendanud, et praeguse korraldamatuse juures otse võimatu olla näiteks üldkataloogi kokku seada. Sellepärast läheb siis praegu raamatukoguga nõnda, nagu ta just läheb — iseenda ja väiksemate ametnikkude armust. Sellele ohule tuleks tingimata rohtu otsida ja kui mitte tänawu, siis vähemalt tulewal aastal, et raamatukogu juhtimine anda kätte, mis tõesti suudaksid raamatukogu juhtida nii, et tema oma ülesandeid täies ulatuses täita saaks.

Lõpuks lubatagu teha weel üks märkus riigiraamatukokku tellitawate ajalehede ning ajakirjade kohta. Sealgi näib walitsewat teatud korraldamatus wõi pisut ühekülgne kord. Muuseas puuduwad lugemislaual enam-wähem tähtsad sotsialistlikud ajalehed, nagu Saksamaa „Vorwärts“, Prantsuse sotsialistlik, nüüd õieti kommunistlik häälekandja „L'Humanité“, es-eride „Dni“. Selle wastu leiata teie sarnased ajalehed, nagu näiteks, „Nowoje Wremja“, millel ei mingis suhtes mingisugust erilist kaalu ega tähtsust ei ole.

Niisamuti tundub isiklikult mulle wastuwõtmatuna, et pannakse väga wähe rõhku Wene lehtede tellimisele. Wene lehtede seisukohtade hindamisel wõime meie ju terawalt lahku minna, aga ükski ei waidle wastu nõudele, et Wene suuremad lehed, kui naaber-suurriigi lehed, peaksid kättesaadawad olema. Aga lugu on nüüd nii, et näiteks tänawu märtsi-

kuuni üldse ei olnud riigiraamatukogust ühtegi Wene lehte korralikult saada. „Ekonomitsheskaja shisnj“, „Iswestija“ ja „Prawda“, need olid tihtipeale kaks nädalat wanad, kui nad kohale jõudsid. Nagu ma kuulnud olen, sündis lehesaamine wälisministeeriumi kaudu. Seda toimetati aga väga lohakalt. Nüüd on uus korraldus tehtud ja 1. märtsist on hakatud regulaarselt saama „Prawda't“ ja „Iswestija't“. Seda sammu tuleb terwitada. „Ekonomitsheskaja shisnj“ on tellimata jäetud. Minu arusaamise järele on see ajaleht aga väga tähtis Wene uue majanduspoliitikaga tutwunemiseks. Ja on päris kahju, et seda hästitoimetatud lehte, millel küll teatud poliitiline tendents ei puudu, raamatukogus saada ei ole. Selle lehe peaks minu arusaamise järele esimeses järjekorras raamatukokku tellima.

L. Johanson (sd.): Teen ettepaneku sõidu- ja weoabinõude kulusid wähenendada ja võtta eelarwesse 450.000 marka. See on küllalt suur summa Riigivanemale. Ka teistes ministeeriumides ja ametkondades ei ole need summad suuremad ja kitsal ajal tuleb ka siin kokku hoida.

Eelarwe-komisjonis teatas härra riigisekretäär, et olla kawatsus kasutada Kadrioru lossi Riigivanema esitusruumideks. Mina loen tarwilikuks seda siin alla kriipsutada, et see äärmiselt õnnetu mõte on. Kõigepealt ei ole meil tungiwat tarwidust sarnase esitusruumi järele. Wähemalt senni ei ole selle järele tarwidust tuntud. Seda esiteks, teiseks — et muuseumile ei ole praegusel korral uusi ruume leitud ja pealegi on Kadrioru loss sarnane koht, mis kõigeotstarbekohasem on muuseumi asupaigaks. Minu arwates isegi see awaldaks väga halba muljet, kui selle asutuse ette, mis on praegu sarnane hariduslik-kultuuriline asutus, nagu seda on Eesti muuseum, edaspidi hakkaks kihutama autod ja hobused. Walitsus peaks selle mõtte täiesti kõrwale heitma ja jätma selle hoone, mis on sünnis muuseumile, kultuuriliseks otstarbeks.

Riigisekretäär **K. Terras**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kõigepealt lubage mulle tagasi tulla esitusummade juurde. Rkl. härra Johanson tähendas, nagu oleks mina komisjonis öelnud, et Kadrioru lossi kawatsetakse võtta Riigivanemale esitusruumideks. Seda ma mitte kõnelenud ei ole, waid, nagu ma

juba tähendasin, wõis juttu ainult sellest olla, et kawatsus oli Kadrioru lossi ruume teatud juhtumistel tarwitada, see on erakorralistel wastuwõtmistel. (L. Johanson, sd.: Ja selleks tuleb sisse seada. — M. Martna, sd.: See on ju seesamane.) Ei ole mitte täiesti seesama, sellepärast, et erakorralised wastuwõtmised ei kesta mitte kaua, ning muuseumile jääb wõimalus nii enne kui pärast neid ruume kasutada. Kuid ma ütlesin juba, et see oli eelmise Wabariigi Walituse kawatsus. Kas tegelikult neid erakorralisi wastuwõtmisi seal korraldatakse wõi mitte, see on täiesti lahtine küsimus ja selle juures pikemalt peatada ei maksaks.

Nüüd edasi minnes härra Martna tähenduste juurde riigi statistika keskbüroo tegewuse alal oleks minul järgmist tähendada. Kõigepealt, igasuguste kasulikkude näpunäidete eest oleme meie alati tänulikud olnud, saame ka tulewikus tänulikud olema, ning neid ka täitma, nii palju, kui see meil üldse wõimalik on. Kuid siin tahetakse riigi statistika keskbüroo peale niisugused ülesanded weeretada, mis minu arusaamise järele statistika keskbüroo täita ei saa. Meil on juba sellest mitmel korral kõnet olnud, eriti läinud aasta eelarwe puhul, et meil on väga palju huwitawat, mille üle kirjutama peaks ja mille üle kirjutada maksaks. Sellejuures on aga ka ikka statistika keskbüroole etteheiteid tehtud, et waadake, statistika keskbüroo ei tee seda. Mina küsiks inüüd, kas statistika keskbüroo ülesannete hulka kuulub niisuguste, olgugi väga huwitawate, küsimuste käsitlemine, kui temal selleks mitte wastawaid jõudusid ei ole. Minu arusaamise järele wõib statistika büroo käsitada ainult niisuguseid küsimusi, milleks temal jõudusid käepärast on, ja kui neid jõudusid ei ole, siis ei saa statistika keskbüroo mingisuguseid kirjutusi awaldada, mis wõib olla küll isenesest huwitawad olla wõiksid. Meil on küll ka sellel alal katsutud tegutseda. On püütud ühendusse astuda ülikooli õpejõududega, meie seltskonnategelastega jne., kuid kahjuks pole senni need katsed suuri tagajärgi andnud. Keda selles süüdistada tuleb, kas statistika keskbürood, wõi peab etteheiteid tegema kellelegi muule, see on iseküsimus. Igatahes mina arwan, et siin statistika keskbüroole küll palju etteheiteid teha ei saa. Siis tähendas härra Martna meie tööstatistika kohta, et kirjatööd, mis sel alal on ilmunud, wananenud

andmeid sisaldada, ja et neidki nende puudulikkuse tõttu õieti tarwitada ei saa. Selle kohta oleks minul tähendada, et statistika keskbüroo on meil andmete kogumise sellel alal küllalt laialdasele alusele pannud, ja wõiks wast weel öelda, et tema sel alal wastupidiseid kalduwusi on awaldanud, et seal isegi, wõib olla liig kaugele on mindud. Kui härra Martna wastupidist tõendab, siis tahan mina uskuda, et raske on siin sel kohal selle küsimuse otsustamisel öelda, kumb seisukoht õige on. Seda küsimust wõidak statistika nõukogus päewakorrale wõtta ja seal seda siis juba asjatundlikult lahendada. Siis weel üks wäikene märkus selle kohta, missuguses trükikojas statistika keskbüroo omi töid on trükkida lasknud. Härra Martna kordas siin sedasama süüdistust, mis oli ülesse wõetud Tallinna trükikodadeomanikkude poolt märgukirjas Wabariigi Walitusele, kus tähendati, et statistika keskbüroo wäljaandeid trükitawat trükikojas, kus ainult käsipressid olemas. Selle märgukirja peale said Tallinna trükikojaomanikud statistika keskbüroo pooltpikema wastuse ja selle wastuse peale on kõik waiki jäänud. Nähtawasti ei ole selle wastuse peale enam midagi wastata. (M. Martna, sd.: Siis on hämmastanud need trükikojaomanikud.) Seda küll, sest on selgunud, et selles trükikojas, kus statistika keskbüroo omi töid trükitab, on elektrimasinad sees. Kust on wõetud see, et seal käsipress, seda mina ei tea. Härra Martna, et siin seda süüdistust kordama hakata, oleks pidama ära kuulama ka teist poolt, kes oleks wõinud öelda, missugused seal siseseaded on. Ja et selle sisseseadepärast on statilised tööd wiibinud, see küll õige ei ole. Igatahes, Tallinna trükikojad ei wõta oma peale sugugi paremini ega kiiremini trükkida. See trükikoda on senni kõige kiiremini wõinud trükkida ja mis peaasi, kõige korralikumalt ja kõige odawamalt. Need on faktid, millega meil rehkendada tuleb. (M. Martna, sd.: Miks andmed wanad on?) Missugused? (M. Martna, sd.: Näiteks tööstatistika — 3 kuud wana.) Kõigepealt ei ole need mitte 3 kuud wananad. Miks need andmed wanemad wõiksid olla kui teised, siis peab selle peale tähendama, kuidas neid andmeid statistika keskbüroo saab, missugused wõimalused on statistika keskbürool nende andmete korjamiseks. Statistika keskbüroo peab töösturite poole pöörama, kes teatawad

statistikalehed täidawad ja need siis edasi annawad. Mingisugust administratiiv-aparaati ei ole, keda statistika keskbüroo otsekohe käsutada wõiks ja kes neid andmeid ka korralikult anda wõiks. Siin oleneb palju heast tahtmisest, kuidas neid lehti täidetakse ja neid edasi antakse. Ma ei tea, mis siin teha saaks. Mina usun, et siin waewalt midagi teha on. Et need andmed wõrreldes teiste andmetega wähe wananenud on, siis on see nähtus minu arwamise järele täiesti seletataw. Muidugi, statistika keskbüroo teeb kõik, et teatud surwet awaldada ettewõtete omnikkude peale, et need korralikult andmeid annaks. Kuid, kui seda siiski mitte nii korralikult ei tehta kui see wast soowitaw oleks, siis ei ole siin midagi parata.

J. Laidoner (põl.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Lugupeetud härra Martna kriipsutas siin juba alla statistika üldist tähtsust ja mina omalt poolt tahaks ka paari sõnaga selle asja juures peatada. Esiteks, ka mina kriipsutan alla, et minu arwamise järele statistika keskbüroo on wäga suure töö ära teinud. Igatahes mitmes küsimuses meie ei koba nii pimedas, kui see oli kaks aastat tagasi. Muidugi see nõuab wäga palju korraldust ja kõige raskem on statistika keskbürool kõigi nõudeid korruga täita. Mina tähendaks, et need andmed, mis härra Martna luges, need tarwilikud on meie põllumajanduses. Paljud jagawad seda arwamist. On suur hulk inimesi, kes neid esimesejärgu tähtsusega andmeteks loewad. Ka seda põllumajandusliku statistika üleskirjutamisraamatut loetakse wäga tähtsaks. Neid andmeid ei saa aga korruga ülesse kirjutada, enne peab asjaga tutwunema. Wiimasel ajal tulid paar wäljaannet wälja, mis sisaldasid statistilisi andmeid enesetapmise ja sugemetest wigaste laste kohta. Mina isiklikult ei leia seda esimesejärgu tähtsusega statistika olewat. Wõib olla on inimesi, kes seda siiski wäga tähtsaks peawad. Kas loeb statistika nõukogu tarwilikuks niisuguseid suuri andmeid wälja anda. Üksikud nendest, nagu sugemed, on wõrdlemisi suured. Mina kriipsutan aga ühte alla, mis suurema tähtsusega. On wõetud ülesse küsimus, et statistika kuukirjas ilmuwad andmed, mis üleliigsed on. Mina seal küll üleliigseid andmeid leidnud ei ole. Ilma nendeta statistika kuukiri läheb wäga nõrgaks ja wiimased kaks kuukirja on wähemate andmetega ilmu-

nud ja on nõrgemad kui eelmised. Teiseks tähendati seal weel paberi kohta, et paber liiga kallis on. Seal juba tähendati, et paberi wahe ainult 3 marka on raamatu pealt. Kuid on teada, et niisugune paber 10 kunni 20 aasta pärast sootu ära kõduneb. Omal ajal, kui mina õppisin, siis tuli teha tööd wõrdlemisi palju arhiiwides, lugesin Katariina-aegseid lehti, kuma aga ei saa arhiiwides lugeda ajalehti, mis 20 aastat tagasi on wälja tulnud. Mina arwan, et statistika kuukirja ei wõi niisuguse paberi peale trükkida, et ta kohe ära kõduneb, sest et statistilised andmed on ühtlasi ka ajaloolised andmed. Sellepärast oleks parem endise wormi juurde jääda ja mitte selle 3 marga pärast paberi muuta. Peale selle, nagu statistika keskbüroo teatab, ikkagi rohkem hakatakse neid ostma, nii et nad järkjärgult hakkawad ennast tasuma. Mitte ainult riik ei tarwita neid, waid ka suurem rahwakiht hakkab neid raamatuid tarwitama. Meie pea mitte kobama pimedas, meil peawad andmed olema. Ma usun, et statistika keskbüroo peab kõigile wastu tulema, nendele andmeid muretsema, mis tarwis on riigielus. Tähendan weel, et kui juhused on suuremate kirjatööde awaldamiseks, et siis enne peaks kaaluma, kas on neil nii suur tähtsus ja alles siis neid awaldataks. Wõib olla sellel kujul saaks jookswat statistikat niisuguses täiuses wälja anda, nagu see soowitaw oleks.

Juhataja L. Raudkepp: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja H. Anniko: Siin eelarwe juures on kaks parandust tehtud. Esmalt rkl. Gustawson'i poolt on ettepanek esitatud, et wastu wõetaks esituskuludeks 750.000 marka. Ma tahtsin just seda öelda, et eelarwe-komisjonis hääletamise puhul läksid hääled pooleks. Üks pool soowitas 1.200.000 marka ja teine pool 750.000 marka. Mina siin kumbagi otsust ei soowita. See jääb Riigikogu otsustada, kumb summa wastu wõetaks. Järgmine parandus on tehtud rkl. Johanson'i poolt. Seal on peatükk I § 11, juures soowitatud sõidu- ja weoabinõude kulusid 100.600 mrk. wõrra wähenada. Selle wähenamisega ei wõi mina eelarwe-komisjoni nimel mitte nõus olla. Juba eelarwe alamkomisjon leidis, et siin on tõesti kokkuhoidlikult toimetatud. Kui ma siin nende üksikasjaliste kulude peale tähelepanu juhin, siis näewad Riigikogu

liikmed, et need mitte ei ole suured summad, mida siin nõutakse, need summad on esmalt sõiduabinõude muretsemiseks ja korrashoidmiseks. Seal on iseäranis autode kulud. Autode küsimuse arutamisel oli peaaegu ühehääleline otsus, et Riigiwanemale peaks autod alles jääma. Riigiwanemal on praegu tarvitada kaks autot. Teine nendest on üsna wana ja see tarvitab suuremat remonti. Siin on autode remondiks ja autode ülespidamiseks wõetud 100.000 marka. Teine suurem summa, mis on üles wõetud, on hobuste ülespidamiseks. (O. Gustawson, is.: Kelle need hobused on?) Nii kui Riigikogu liikmed wäga hästi teawad, sai Riigiwanem need kingituseks. (Wahelhüüe: Kas härra Päts'ile?) Mitte härra Päts'ile, wõib olla, ehk tuleb teie seast Riigiwanem, siis on nemad teie Riigiwanema kasutada. Seega just nende kahe hobuse ülewõlpidamine on arwatud siin 280.000 marka. Ma arwan, et meie neid hobuseid mitte ei wõi laadale wiia ja maha müüa, waid et nad jääksid Riigiwanemale tarvitada, siis weel autojuhtide ja kutsarite tasu 134.000 marka. Need on suuremad summad ja nendest 100.600 marka weel maha wõtta on täitsa wõimatu. Sellepärast panen eelarwe-komisjoni nimel ette seda summat sellel kujul wastu wõtta, see on, 550.600 marga suuruses.

Juhataja **L. Raudkepp**: Riigiwanema ja riigikantslei korraliste kulude kohta on L. Johanson'i ettepanek: wõtta „peatükk I, § 11. Sõidu ja weoabinõud 450.000 marka.“

Mis puutub esitussummadesse, siis on siin kaks ettepanekut komisjoni poolt:

üks ettepanek — 1.250.000 marka ja wariant 750.000 marka. Et need paralleel ettepanekud on, siis ma hääletan neid esiteks poolt. (Hääletatakse.) Ükski ettepanek pole absoluutset enamust saanud, — esimene ettepanek sai poolt 6 häält, teine — 31.

Nüüd tuleb hääletamine poolt ja wastu. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: wähema summa poolt on 32 häält, wastu ei olda; suurema summa poolt on 7 häält, wastu 29, sellega on suurem summa tagasilükatud ja vähem summa wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Johanson'i ettepanek § 11 äratähendatud sõidu- ja weoabinõude kulude kohta, et wõtta 550.600 marga asemele 450.000 marka. (Hääletatakse.) Selle ettepaneku poolt on 11 häält, wastu 29 häält, sellega on tagasilükatud.

Panen terwe Riigiwanema ja riigikantslei eelarwe osa, kogusummas 24.930.100 marka, lõpuhääletamisele, ühes aruandja poolt ettekantud koosseisuga. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on Riigiwanema ja riigikantslei korralised kulud ja koosseis wastu wõetud.

(Wahelhüüded: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **J. Wain**.

